

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра всесвітньої історії

На правах рукопису

СЛОМІНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ВАЛЕРІЙОВИЧ

**КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ
ТОВАРИСТВ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ 1921-1939 РР.**

Спеціальність: 014 «Середня освіта. (Історія та громадянська освіта)»
Освітньо-професійна програма: Середня освіта. Історія, правознавство.
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
ГУСАК ДАРІЯ ГРИГОРІВНА,
Кандидат історичних наук

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри всесвітньої історії

від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

(_____) _____

підпис ПБ

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Сломінський В.В. Культурно-освітня діяльність молодіжних товариств у Волинському воєводстві 1921-1939 рр.

У роботі здійснено всебічне дослідження впливу культурно-освітніх ініціатив молодіжних товариств на формування національної свідомості української молоді в міжвоєнний період на Волині. Проаналізовано ключові аспекти діяльності цих організацій, зокрема їх роль у збереженні та популяризації української культури, історії, мови та традицій серед молоді. Особливу увагу приділено організованим товариствами лекціям з історії України, театральним постановкам, фольклорним вечорам, які мали важливе значення для підвищення патріотичного духу та національної гордості серед учасників. Робота висвітлює важливість молодіжних організацій як інструменту боротьби за збереження культурної спадщини та патріотичного виховання в умовах міжвоєнного часу.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та наукової літератури. У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Об'єктом дослідження є діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства у 1921-1939 роках, які займалися культурно-освітньою роботою. Предметом дослідження є форми, методи та результати культурної та освітньої діяльності цих організацій, їхній вплив на місцеве населення, особливо на молодь, у контексті національно-культурного розвитку Волині. Метою дослідження роботи є аналіз культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства у 1921-1939 роках, а також визначення їхнього внеску у розвиток національної свідомості та освітнього рівня українського населення цього регіону.

У першому розділі досліджується історіографія та джерельна база, що стосується культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств

Волинського воєводства в період 1921–1939 років. Розглянуто основні наукові підходи та методи, застосовані в аналізі цього питання, зокрема історико-хронологічний, проблемно-порівняльний та системно-структурний методи. Зазначено, що дослідження ґрунтується на сучасному методологічному плюралізмі, що дозволяє розглядати культурні процеси на Волині в контексті соціальних і політичних умов того часу.

У другому розділі аналізується вплив культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства на формування національної свідомості української молоді в міжвоєнний період. Розглядаються основні напрямки роботи товариства, зокрема організація лекцій, курсів української мови та літератури, збереження народних традицій через фольклорні заходи та театральні вистави. Особливу увагу приділено впливу культурно-просвітницьких ініціатив на підтримку національної ідентичності, розвиток патріотичних цінностей і боротьбу з асиміляційними процесами.

Третій розділ досліджує методіку формування соціальної та культурної компетентності на прикладі діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства в 1921–1939 роках. Аналізується важливість соціальної та культурної компетентності для здобувачів освіти, а також роль молодіжних об'єднань у формуванні національної ідентичності та збереженні культурних традицій. У розділі детально розглянуто різні методи навчання, спрямовані на розвиток цих компетентностей, зокрема через роботу з автентичними джерелами, дискусії, рольові ігри та проектну діяльність.

За результатами дослідження зроблено висновки, що діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства відігравала важливу роль у збереженні української культурної ідентичності в умовах польської влади. Підкреслюється значення культурно-освітніх заходів у формуванні національної свідомості серед молоді, зокрема через лекції, театральні вистави та музичні заходи.

Ключові слова: культурно-освітня діяльність, молодіжні товариства, національна свідомість, «Пласт», «Просвіта», Волинь.

Slomynskyi V. V. Cultural and Educational Activities of Youth Societies in the Volhynian Voivodeship (1921–1939)

This work provides a comprehensive study of the influence of cultural and educational initiatives by youth societies on the formation of national consciousness among Ukrainian youth during the interwar period in Volhynia. The key aspects of these organizations' activities are analyzed, particularly their role in preserving and promoting Ukrainian culture, history, language, and traditions among young people. Special attention is given to lectures on the history of Ukraine, theatrical performances, and folklore evenings organized by the societies, which played an important role in raising patriotic spirit and national pride among the participants. The work highlights the importance of youth organizations as a tool for the preservation of cultural heritage and patriotic education during the interwar period.

The thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of references, and scientific literature. The introduction justifies the relevance of the topic, defines the object, subject, aim, and objectives of the research. The object of the study is the activities of youth societies in the Volhynian Voivodeship between 1921 and 1939 that engaged in cultural and educational work. The subject of the study is the forms, methods, and results of the cultural and educational activities of these organizations, their impact on the local population, especially the youth, in the context of the national-cultural development of Volhynia. The aim of the research is to analyze the cultural and educational activities of youth societies in the Volhynian Voivodeship during 1921–1939 and to determine their contribution to the development of national consciousness and the educational level of the Ukrainian population in the region.

The first chapter explores the historiography and source base related to the cultural and educational activities of youth societies in the Volhynian Voivodeship during 1921–1939. It discusses the main scientific approaches and methods used in the analysis of this issue, including historical-chronological, problem-comparative, and systemic-structural methods. It is noted that the research is based on modern

methodological pluralism, which allows the consideration of cultural processes in Volhynia within the social and political context of the time.

The second chapter analyzes the impact of the cultural and educational activities of youth societies in the Volhynian Voivodeship on the formation of national consciousness among Ukrainian youth during the interwar period. It examines the main directions of the societies' work, including the organization of lectures, Ukrainian language and literature courses, and the preservation of folk traditions through folklore events and theatrical performances. Particular attention is paid to the impact of cultural and educational initiatives on supporting national identity, developing patriotic values, and resisting assimilation processes.

The third chapter explores the methodology for forming social and cultural competence through the activities of youth societies in the Volhynian Voivodeship during 1921–1939. It analyzes the importance of social and cultural competence for students and the role of youth associations in forming national identity and preserving cultural traditions. This chapter also discusses various methods of teaching aimed at developing these competencies, particularly through working with authentic sources, discussions, role-playing games, and project activities.

The research concludes that the activities of youth societies in the Volhynian Voivodeship played a crucial role in preserving Ukrainian cultural identity under Polish rule. The significance of cultural and educational events in shaping national consciousness among the youth is emphasized, especially through lectures, theatrical performances, and musical events.

Keywords: cultural and educational activities, youth societies, national consciousness, "Plast", "Prosvita", Volhynia.

**Культурно-освітня діяльність молодіжних товариств Волинського
воєводства 1921-1939 рр.**

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1. Історіографія дослідження.....	10
1.2. Джерельна база дослідження.....	17
1.3. Методологія дослідження.....	24
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ТОВАРИСТВ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА 1921-1939 РР.....	30
2.1. Форми і методи культурної діяльності.....	30
2.2. Освітня діяльність молодіжних товариств	33
2.3. Вплив культурно-освітньої діяльності на національну свідомість	54
Висновки до розділу 2	62
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ТОВАРИСТВ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА (1921–1939 РР.).....	65
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	78

ВСТУП

Тема культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства у 1921-1939 роках є важливою складовою історії України в міжвоєнний період. Молодіжні товариства відігравали ключову роль у збереженні та розвитку національної ідентичності, особливо у регіонах, де національні меншини піддавалися політичному та культурному тиску. Волинське воєводство, як частина міжвоєнної Польщі, було місцем взаємодії різних етносів, і тутешні молодіжні організації відігравали важливу роль у консолідації української громади та вихованні її нових поколінь у дусі національних традицій.

Актуальність теми. Дослідження культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства є актуальним через необхідність відновлення історичної правди про національно-культурне відродження українського населення цього регіону в умовах польської адміністрації. Молодіжні організації, такі як "Просвіта", "Січ", "Пласт" та інші, сприяли розвитку української національної свідомості, освіти та культури серед молоді. Їхній вплив на становлення національної ідентичності потребує глибшого вивчення та аналізу.

Об'єктом дослідження є діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства у 1921-1939 роках, які займалися культурно-освітньою роботою.

Предметом дослідження є форми, методи та результати культурної та освітньої діяльності цих організацій, їхній вплив на місцеве населення, особливо на молодь, у контексті національно-культурного розвитку Волині.

Метою роботи є аналіз культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства у 1921-1939 роках, а також визначення їхнього внеску у розвиток національної свідомості та освітнього рівня українського населення цього регіону. Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

1. Вивчити історичний контекст діяльності молодіжних товариств на Волині у міжвоєнний період.
2. Проаналізувати структуру, організаційні засади та ідеологічні напрямки молодіжних організацій.
3. Дослідити основні форми та методи культурної і освітньої роботи товариств.
4. Визначити вплив діяльності товариств на національну свідомість і освіту молоді Волинського воєводства.

Територіальні межі дослідження. Дослідження охоплює Волинське воєводство, яке входило до складу Польщі у міжвоєнний період (1921-1939 рр.). Територія Волині є важливою у контексті дослідження через її специфічне розташування на етнокультурному кордоні між польським і українським населенням, що створювало особливі умови для розвитку українських національних товариств.

Хронологічні межі дослідження. Хронологічні рамки охоплюють період з 1921 року, коли Волинь була включена до складу Польщі згідно з Ризьким миром, і до 1939 року, коли почалася Друга світова війна, яка припинила діяльність більшості молодіжних організацій. Саме у ці роки відбувалося активне становлення і розвиток молодіжних організацій, що мало суттєвий вплив на культурно-освітнє життя регіону.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані у наукових дослідженнях з історії України, зокрема для вивчення національно-культурних процесів на Волині у міжвоєнний період. Матеріали роботи можуть також бути корисними для освітніх програм, спрямованих на поглиблення знань про історію молодіжних організацій та їх роль у формуванні національної свідомості.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження були представлені на науковій конференції «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

ПРИРОДНИЧИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК», що дало можливість отримати відгуки фахівців та вдосконалити окремі аспекти роботи.

Опис структури роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглянуто історіографію, джерельну базу та методологію дослідження. Другий розділ присвячений аналізу діяльності молодіжних організацій Волинського воєводства у 1921-1939 роках. У третьому розділі детально проаналізовані форми і методи культурної та освітньої діяльності товариств та їх вплив на національну свідомість місцевого населення.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія дослідження

Культурна освітня діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства 1921-1939 рр. мали певне відображення в історичній літературі. Ці питання розглядали у своїх працях як українські, так і польські дослідники.

У своїх роботах, освітні питання аналізували представники різних галузей науки та громадської думки того часу, зокрема історики, педагоги та політичні діячі. Освітні реформи були предметом дослідження таких авторів як І. Герасимович, О. Макарушка, К. Федорович та В. Целевич, які вказували на труднощі, що виникали під час їх впровадження, зокрема, ігнорування інтересів української спільноти. Проблематику навчання українською мовою і необхідність у підручниках висвітлювали Б. Барвінський, Я. Біленький, І. Копач та Ю. Романчук. Степан Сірополко у Львові у 1937 році опублікував монографію "Історія освіти на Україні", перевидану в 2001 році як "Історія освіти в Україні", де він зосередився на освітніх процесах у Галичині в ХІХ — першій половині ХХ століть. За його словами, зусилля української громадськості допомогли здобути право на навчання українською мовою у вищих навчальних закладах Галичини. Однак, за його оцінкою, Крайова шкільна рада більше виконувала владні директиви, аніж заохочувала відкриття українських шкіл. Сірополко також зазначив, що українські гімназії залишалися під строгим наглядом польської адміністрації, що уповільнювало розвиток українського освітнього процесу.

Шкільну освіту в Галичині за часів Австро-Угорської монархії та міжвоєнної Польщі вивчали історики, які з різних причин опинилися за межами України, а також дослідники з радянського періоду. Перші з них у своїх дослідженнях наголошували на патріотичному вихованні та національно-визвольних рухах, як це зробив Григорій Васькович у своїй

роботі про українське шкільництво в Австро-Угорщині, акцентуючи на невеликій кількості українських шкіл у порівнянні з польськими. Радянські дослідники ж були обмежені офіційною ідеологією, що часто перешкоджало об'єктивності в дослідженні. Втім, навіть серед них були видатні науковці, такі як Левко Баїк і Борис Мітюров, які вирізнялися глибоким підходом до вивчення історії освіти.

У своїх дослідженнях обидва автори відображали розвиток освіти в Галичині, наголошуючи на національних диспропорціях у доступі до освіти. Вони критично аналізували процеси освітньої політики у контексті державних зусиль щодо полонізації, а також вказували на певні позитивні зміни, такі як дозвіл на створення приватних середніх навчальних закладів у шкільному законодавстві.

Важливі відомості про Академічну гімназію були знайдені у "Історії Львівського університету" польських науковців Л. Фінкеля та С. Стажинського, які детально описали створення гімназії в структурі Львівського університету у 1874 році, що згодом стала відома як "академічна", формуючи базу для підготовки абітурієнтів.

Польські дослідники на початку ХХ століття, такі як М. Бобжинський, котрий довгий час керував Крайовою шкільною радою, займалися аналізом розвитку галицького шкільництва з вузькотематичної перспективи. Питання впливу політичних боротьб на розвиток освіти досліджував В. Фельдман, зосереджуючись на зусиллях української громадськості та молоді з метою відкриття українських середніх шкіл.

Історики ПНР, такі як Стефан Моздзен і Генріка Крамаж, подали більш зважені оцінки освітньої політики Австро-Угорщини. С. Моздзен освітлив спроби модернізації класичних освітніх закладів, тоді як Г. Крамаж зосередилася на аналізі чисельності гімназій і вчителів у Галичині у період 1867-1914 років, досліджуючи вимоги до кваліфікації вчителів та умови їхньої роботи.

З набуттям Україною незалежності розпочався новий період досліджень освіти в Галичині. Серед публікацій відомих українських істориків з'явилися як узагальнюючі дослідження, так і спеціалізовані студії, присвячені конкретним аспектам освіти в Академічній гімназії Львова. У 1990-х роках, після отримання доступу до архівних матеріалів, українські вчені мали можливість глибше і об'єктивно досліджувати історію вітчизняної освіти.

Богдан Ступарик у 1997 році опублікував монографію "Шкільництво Галичини (1772–1939)", що стала однією з перших праць, що об'єктивно висвітлили розвиток освітніх установ Галичини, Буковини, Закарпаття, враховуючи особливості тогочасних суспільно-політичних та культурних умов. Ця робота показала, як конституційний устрій, започаткований після революції 1848 року, стимулював боротьбу за національну освіту, однак з часом політика денаціоналізації вплинула на українське шкільництво, яке зазнало значних труднощів у 20-30-х роках ХХ століття.

Для розуміння державних та політичних факторів, які мали прямий вплив на освіту, значущим є твір Леоніда Зашкільняка та Миколи Крикуна "Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів", який висвітлює зміни в освітній сфері під час правління Австро-Угорщини та у міжвоєнній Польщі.

У 1997 році Ірина Курляк опублікувала книгу "Українська гімназійна освіта в Галичині (1864–1918 рр.)". До 2000 року вона розширила термінологічні межі своєї дослідження, додала нові матеріали і випустила монографію під назвою "Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX — перша половина ХХ століття). Історико-педагогічний аспект". В цих роботах авторка аналізує австрійське та польське законодавство про діяльність середніх шкіл, процес створення гімназій, навчальні плани та програми, а також вперше звертає увагу на національно-освітні традиції перших українських середніх шкіл. Згадка про Академічну гімназію у Львові зустрічається лише поверхово.

Важливим для дослідження є також твір Тетяни Завгородньої "Теорія і практика навчання в Галичині", де авторка розглядає теоретичні та практичні аспекти навчального процесу у народних, професійних і середніх навчальних закладах. Вона вивчає досвід викладання, методикау та наукову діяльність педагогів Галичини, зокрема викладачів Академічної гімназії.

У 2014 році було опубліковано роботу Святослава Пахолківа "Українська інтелігенція в Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації", в якій акцентується на значенні гімназійної освіти як основи для вищої освіти в Австро-Угорській імперії.

Дослідниця Наталія Кошелева у своїй дисертації "Українське шкільництво та освітня політика крайової адміністрації та сейму в Галичині" зробила висновок, що з кінця XIX до початку Першої світової війни існувала політична боротьба за відкриття кожної нової української гімназії, яка вважалася ключем до здобуття університетської освіти та росту української еліти.

У 2019 році Оксана Руда захистила докторську дисертацію за монографією "Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції". Вона прийшла до висновку, що польська політика двомовності, введена в українських школах, викликала різні реакції, а українська громадськість сприйняла її як спробу асиміляції. Проти цієї політики виступали такі організації, як "Просвіта", "Учительська громада", "Рідна школа", які підтримували розвиток українознавчих предметів та національної культури і традицій.

Вивченням правового статусу українських шкіл в умовах Польської республіки займався дослідник Віталій Яремчук, який на підставі аналізу документів показав, що польська влада реалізувала асиміляційну політику, фокусуючись на введенні польської мови як мови навчання та ігноруючи потреби українців.

Василь Благий також досліджував освітню політику Польщі в міжвоєнний період, використовуючи соціологічний підхід для аналізу даних. Такий самий часовий відрізок брав за основу його дослідження і Андрій Нагірняк.

До аналізу шкільних реформ у Польщі в міжвоєнний період приступила Алла Василюк, яка в своєму педагогічно-історичному дослідженні виявила як позитивні аспекти — підвищення освітнього рівня суспільства, так і негативні — відсутність єдиної освітньої концепції та суперечливість законодавства.

На важливість і соціальну підтримку розвитку середньої освіти звернули увагу Наталія Мисак і Олена Ганусин, а також Дмитро Герцюк у своїй статті.

У праці В. Качмара та М. Смолія знайшлися окремі аспекти щодо заснування гімназії в структурі університету. Тоді як Ігор Соляр у своїй енциклопедії про Львів детально розкрив історію гімназії, її українізацію та впливових педагогів.

Дослідження О. Домбровського "Українська Академічна гімназія у Львові: з перспективи історичного минулого й сучасного" освітлює ключові історичні етапи та розвиток цього навчального закладу.

М. Галай дослідив систему підготовки вчителів в міжвоєнний період у Польщі, акцентуючи на професійних якостях кандидатів на викладацькі позиції.

Освітні та педагогічні аспекти функціонування гімназії обговорюються в наукових роботах істориків і педагогів, які звертають увагу на класичні мови та методику їх викладання, як це висвітлює Н. Скварок.

Розвиток україномовних підручників для гімназій у Галичині висвітлюється в роботах Т. Савшак, П. Білоніжки, О. Матковського та В. Павлишина.

Конкретизацію місця розташування навчального закладу та деякі історичні деталі висвітлює І. Крип'якевич у своїй роботі "Історичні проходи

по Львові", а значущість окремих педагогів акцентується у дослідженнях, присвячених історії визначних освітніх діячів.

Дослідниця О. Томенюк у своїй роботі детально висвітлила педагогічну діяльність Юрія Полянського в Академічній гімназії, зосередивши увагу на його професіоналізмі як фахівця з природничих наук, педагога та керівника освітнього процесу в цьому закладі.

Вчений А. Сова опублікував серію наукових робіт, присвячених Івану Боберському, які охоплюють його діяльність як викладача німецької мови, руханки, керівника бібліотеки, а також одного з засновників спортивного гуртка в гімназії.

Історію Академічної гімназії за період 1848–1914 років дослідили львівські науковці К. Кондратюк та О. Коцюмбас. Вони аналізували архівні документи, які відображають організацію та структуру закладу за австрійським законодавством, процеси українізації та динаміку чисельності учнів.

Ювілейні видання, присвячені 200-річчю Бережанської гімназії та 100-річчю Тернопільської української гімназії, є також значущими, оскільки містять окремі наукові статті та спогади, які дають змогу краще зрозуміти історію цих освітніх установ.

Михайло Естернюк у своїй праці "Від цісарсько-королівської другої гімназії до восьмої школи 1818–2018. Період перший австрійський 1818–1918" представляє детальний огляд історії цього освітнього закладу, акцентуючи на заснуванні школи та особливостях навчально-виховного процесу.

Праці, присвячені конкретним особистостям та їх внеску в розвиток гімназії, зокрема М. Галай, який досліджував систему підготовки вчителів у міжвоєнний період, та інші дослідження, присвячені педагогам гімназії, також вносять важливий вклад в оцінку освітньої політики того часу.

Таким чином, вивчення історії Академічної гімназії та її педагогічних традицій в контексті ширшого освітнього простору західноукраїнських

земель засвідчує зростання інтересу до теми, але водночас вказує на необхідність глибшого аналізу її діяльності, зокрема, організації навчання і виховання у вказаних хронологічних рамках від 1849 до 1939 років

стала важливою ретельна праця І. Власовського "Нарис історії Української Православної Церкви", опублікована у чотирьох томах. Ця книга дозволяє відтворити події, пов'язані з розвитком Української Православної Церкви та освітнім рухом на Волині в міжвоєнний період. Значимість цього джерела полягає в тому, що Власовський, як активіст і керівник луцької "Просвіти", вносить особистісний внесок у висвітлення спроб українізації Православної церкви.

В. Борщевич у монографії "Українське церковне відродження на Волині (20–40-ті рр. ХХ ст.)" розглядає суспільний рух за українізацію Православної церкви, організацію церковних з'їздів у Луцьку та Рівному, активність волинських молодіжних організацій у цьому процесі та русифікацію церкви.

Дослідження Н. Стоколос про політику міжвоєнної Польщі щодо Православної церкви та українців виявляє репресивні дії польської влади, дискримінацію, якій зазнавала церква на Волині. Її праця містить значний обсяг документальних доказів, який використовується в цій дисертації.

Колективна монографія "Українсько-польські відносини. Новітня доба", під загальною редакцією М. Литвина, аналізує політичні погляди, принципи національної політики Польщі, міжконфесійні аспекти в Галичині та на Волині в міжвоєнний період, що є ключовим для розуміння історичного контексту дослідження.

М. Кучерепа досліджує політику воєводи Г. Юзевського, асиміляційні заходи Польщі щодо українців Волині, активність українських політичних партій та їхні стосунки з польською владою, роль політичних і громадських діячів у сприянні міжнаціональному порозумінню.

Робота М. Естернюка "Від цісарсько-королівської другої гімназії до восьмої школи 1818–2018. Період перший австрійський 1818–1918"

висвітлює заснування та еволюцію одного з освітніх закладів, докладаючи важливу інформацію про шкільну будівлю, навчально-виховний процес, взаємодію між викладачами та учнями.

Історики Ю. Макар, О. Руда, І. Терлюк та О. Красівський також роблять значний внесок у вивчення українсько-польських відносин, національно-культурного та релігійного життя на західноукраїнських землях, аналізуючи стан українського шкільництва та книговидання в міжвоєнний період.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельна база дослідження культурної освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства в період 1921–1939 років включає такі основні джерела:

Архівні матеріали відіграють ключову роль у дослідженні культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства в період 1921–1939 років. Цей період характеризується активним формуванням та розвитком громадських організацій, які сприяли поширенню освіти, культури та національної свідомості серед молоді. Глибоке вивчення архівних документів дозволяє дослідникам відтворити історичний контекст, проаналізувати структуру та функціонування цих товариств, а також оцінити їхній внесок у суспільний розвиток регіону.

Державний архів Волинської області (ДАВО) є одним із основних джерел інформації для вивчення цього питання. У його фондах зберігаються різноманітні документи, що безпосередньо стосуються діяльності молодіжних організацій Волинського воєводства. Зокрема, це:

1. Статути та установчі документи - відображають юридичні основи створення товариств, їхні цілі, завдання та організаційну структуру.

2. Протоколи засідань та зборів дозволяють простежити процеси прийняття рішень, обговорення актуальних питань, планування діяльності та внутрішнє життя організацій.

3. Річні звіти про діяльність містять інформацію про проведені заходи, досягнення, фінансовий стан та перспективи розвитку товариств.

4. Листування з державними установами та між організаціями розкриває взаємини молодіжних товариств з органами влади, іншими громадськими організаціями, а також відображає проблеми та виклики, з якими вони стикалися.

Основні фонди ДАВО, що стосуються досліджуваної теми - Фонд Р-1: Волинське воєводське управління (1921–1939 рр.) містить документи адміністративних органів Волинського воєводства, зокрема постанови, циркуляри, кореспонденцію з місцевими установами. Включає інформацію про реєстрацію молодіжних товариств, їхню діяльність, звіти та контроль з боку влади. **Фонд Р-2: Луцьке повітове староство (1921–1939 рр.)** містить документи місцевого управління, включаючи справи про діяльність громадських організацій на території Луцького повіту. Містить матеріали про конкретні заходи, проведені молодіжними товариствами, їхню взаємодію з місцевою владою. **Фонд Р-15: Волинська окружна шкільна рада** містить документацію щодо освітньої діяльності в регіоні, шкільні програми, звіти про роботу навчальних закладів. Включає інформацію про співпрацю шкіл з молодіжними товариствами, організацію спільних заходів. **Фонд Р-22: Волинський окружний відділ культури** містить матеріали про культурну діяльність у Волинському воєводстві, організацію фестивалів, виставок, концертів. Містить документи про участь молодіжних товариств у регіональних культурних подіях. **Фонд Р-48: Товариство "Просвіта" у Волинському воєводстві** містить документи одного з найактивніших культурно-освітніх товариств, яке займалося просвітницькою діяльністю серед населення. Дає можливість детально вивчити діяльність товариства, його вплив на молодь. **Фонд Р-102: Молодіжні організації Волинського**

воєводства – це спеціалізований фонд, присвячений різним молодіжним організаціям, включаючи скаутські рухи, спортивні клуби, культурні гуртки. Основне джерело інформації про структуру, діяльність та програмні засади молодіжних товариств. **Фонд Р-35: Волинський воєводський комітет фізичної культури і спорту** містить інформацію про спортивні молодіжні організації та їхню роль у фізичному вихованні молоді. **Фонд Р-60: Релігійні громади та братства Волині** містить матеріали про релігійні молодіжні організації та їхню культурно-освітню діяльність.

Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК України) також є важливим джерелом для дослідників. У його фондах зберігаються документи центральних органів влади, які регулювали діяльність громадських та молодіжних організацій, а також матеріали, що відображають загальноукраїнський контекст молодіжного руху. Це дозволяє зрозуміти, як загальнодержавні тенденції та нормативно-правова база впливали на функціонування молодіжних товариств у Волинському воєводстві.

Серед матеріалів ЦДІАК України можна виділити:

- Законодавчі акти та постанови нормативні документи, що визначали правовий статус громадських організацій, їхні права та обов'язки.
- Розпорядження та циркуляри центральних органів влади - інструкції та рекомендації щодо діяльності молодіжних товариств.
- Документація про реєстрацію та контроль за діяльністю організацій - містить інформацію про офіційне визнання товариств, їхній склад та сферу діяльності.

Основні фонди ЦДІАК України, релевантні для дослідження. Фонд 258: Міністерство освіти УНР, Директорії та Української Держави (1917–1921 рр.) Хоча період охоплює до 1921 року, фонд містить нормативно-правові акти, які могли вплинути на подальший розвиток освітньої сфери. Закладає основу для розуміння передумов діяльності молодіжних товариств. Фонд 320: Департамент громадських справ Міністерства внутрішніх справ

Польщі (1921–1939 рр.) містить документи центральних польських органів влади, що регулювали діяльність громадських організацій на території Волині. Містить закони, постанови, інструкції, які визначали правове поле діяльності товариств. Фонд 342: Польський комітет освіти та культури (1921–1939 рр.) містить матеріали про освітню та культурну політику Польщі, програми підтримки або обмеження діяльності українських організацій. Дає змогу зрозуміти державну політику щодо молодіжних товариств на Волині. Фонд 367: Товариство української молоді в Польщі містить документи українських молодіжних організацій, що діяли на території Польщі, включаючи Волинь. Допомагає дослідити специфіку українського молодіжного руху в умовах польської державності.

Періодичні видання становлять надзвичайно важливий пласт джерельної бази для дослідження культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921–1939 роки). Вони не лише відображають хроніку подій, але й дають змогу зрозуміти суспільні настрої, ідеологічні тенденції та культурні процеси, що відбувалися в регіоні.

Газета "Волинське слово" була однією з провідних українських газет Волині в міжвоєнний період. Вона відіграла важливу роль у формуванні національної свідомості та культурного життя регіону. Газета виходила регулярно, зазвичай раз або два на тиждень, забезпечуючи постійний інформаційний зв'язок з читачами. Орієнтована на українську аудиторію, газета підтримувала національні культурні та освітні ініціативи, активно висвітлювала діяльність молодіжних товариств. Газета "Наш шлях" – ще одне значуще видання тогочасної Волині, яке акцентувало увагу на питаннях молоді та культурно-освітньої діяльності. Газета виходила регулярно, зазвичай щотижня, забезпечуючи оперативне висвітлення подій. Спрямована на підтримку української молоді, розвиток національної культури та освіти. Молодіжні товариства Волинського воєводства активно використовували

друковані видання для поширення своїх ідей, інформування членів та популяризації культурно-освітніх заходів.

Мемуари та спогади є важливим джерелом для дослідження культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства в період 1921–1939 років. Вони надають можливість отримати суб'єктивні свідчення безпосередніх учасників подій, розкрити внутрішній світ тогочасної молоді, їхні мотиви, цінності та переживання. Особисті щоденники та листування, зокрема, містять детальні описи подій, діяльності товариств, відображають повсякденне життя та взаємини між членами організацій.

Доступ до таких матеріалів може бути здійснений через архіви, приватні колекції або наукові видання. Архівні установи, як-от Державний архів Волинської області (ДАВО) та Центральний державний історичний архів України, можуть зберігати особисті фонди діячів молодіжного руху. Приватні колекції нащадків учасників подій також можуть містити цінні документи, хоча доступ до них може бути обмеженим. Публікації спогадів у вигляді книг або статей дозволяють дослідникам ознайомитися з переживаннями та оцінками подій з погляду очевидців. Для пошуку таких видань варто звернутися до каталогів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>) та Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки (<http://www.biblioteka.volyn.ua>).

Офіційні документи та законодавство Польської Республіки періоду 1921–1939 років є ключовими для розуміння правового поля, в якому функціонували молодіжні та громадські організації Волинського воєводства. Закони, постанови та розпорядження визначали умови реєстрації товариств, їхні права та обов'язки, регулювали культурно-освітню діяльність. Особливу увагу слід приділити аналізу нормативно-правових актів, які могли обмежувати або сприяти розвитку українських організацій у контексті політики польської влади щодо національних меншин.

Джерела для вивчення офіційних документів включають Державний архів Польщі (<https://www.archiwa.gov.pl>) та цифрову бібліотеку Polona (<https://polona.pl>), де можуть бути доступні оцифровані версії законодавчих актів та офіційних публікацій того часу. Також варто звернутися до фондів ДАВО, де можуть зберігатися копії документів, що стосуються Волинського воєводства.

Статути та регламенти товариств є внутрішніми документами, які визначають структуру, мету, завдання та напрями діяльності молодіжних організацій. Вони дозволяють зрозуміти ідеологічні засади товариств, їхню організаційну культуру, принципи функціонування. Такі документи можуть зберігатися у фондах ДАВО або в архівах самих організацій, якщо вони збереглися. Аналіз статутів допомагає виявити специфіку кожного товариства, їхні відмінності та спільні риси.

Фотографії та візуальні матеріали є цінним доповненням до письмових джерел, оскільки вони надають можливість візуалізувати події, побачити обличчя учасників, місця проведення заходів, атрибутику та символіку товариств. Архівні фотографії можуть містити зображення зібрань, концертів, вистав, спортивних змагань, що дозволяє дослідникам краще зрозуміти атмосферу того часу.

Джерелами таких матеріалів є Волинський краєзнавчий музей (<http://volyn-museum.com.ua>), де в експозиціях та фондах можуть бути представлені фотографії, афіші, плакати, а також ДАВО, який зберігає фотодокументи в архівних фондах. Афіші та плакати, як рекламні матеріали культурних та освітніх подій, відображають стилістику дизайну того часу, використовувану символіку та слогани, що сприяє розумінню культурного контексту.

Наукові дослідження та монографії є важливим інструментом для систематизації та аналізу зібраних даних. Вони містять результати попередніх досліджень, теоретичні підходи, методологічні рекомендації. Прикладом може бути монографія (потребує уточнення назви та автора)

Савчука Б. П. "Молодіжні рухи Волині в міжвоєнний період". Такі роботи можуть надавати глибокий аналіз діяльності товариств, їхнього впливу на суспільство, взаємодії з іншими організаціями.

Музейні колекції Волинського краєзнавчого музею та Музею історії Луцька є важливими джерелами для дослідників. Експозиції та фонди цих музеїв містять матеріали про історію Волині, зокрема про молодіжні товариства, їхню культурно-освітню діяльність, атрибутику, документи, фотографії.

Електронні ресурси відіграють значну роль у сучасних дослідженнях, надаючи доступ до оцифрованих документів, бібліографічних даних, архівних описів. Сайт "Архіви України" (<http://www.archives.gov.ua>) надає інформацію про державні архіви та їхні фонди, що допомагає планувати роботу з архівними матеріалами. Українська бібліотека онлайн (<http://elib.nlu.org.ua>) містить цифрові копії книг та періодичних видань, що розширює можливості доступу до джерел.

Європейська цифрова бібліотека Europeana (<https://www.europeana.eu>) об'єднує оцифровані матеріали з різних країн, включаючи Україну та Польщу, що є особливо цінним для дослідження діяльності українських організацій в контексті польської державності.

Онлайн-каталоги бібліотек, таких як Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/library>) та Волинська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки (<http://www.biblioteka.volyn.ua/catalog>), дозволяють оперативно перевіряти наявність необхідних видань, планувати відвідування бібліотек або замовлення документів через міжбібліотечний абонемент.

Узагальнюючи, джерельна база дослідження культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства в 1921–1939 роках є багатогранною та комплексною. Вона включає особисті свідчення учасників, офіційні документи, візуальні матеріали, наукові праці та електронні ресурси. Поєднання різних типів джерел дозволяє створити повну

та об'єктивну картину досліджуваного періоду, зрозуміти вплив молодіжних товариств на розвиток культури та освіти в регіоні, їхню роль у формуванні національної свідомості та суспільних процесів. Методологічно виважений підхід до роботи з джерелами забезпечує достовірність дослідження та його цінність для історичної науки.

1.3. Методологія дослідження

З огляду на викладене вище, досліджувана проблема вимагає застосування новітніх методологічних підходів під час її вивчення. Методологічна основа дослідження ґрунтується на діалектичних принципах наукового пізнання: об'єктивності, системності, історизму, аналізу взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх чинників у розвитку науки. Тому в основу дослідження покладено історико-хронологічний, проблемнопорівняльний, системно-структурний методи. Теоретичною основою наукового аналізу досліджуваної проблеми є теорія наукового пізнання світу. Так, історико-хронологічний метод наскрізно використано в дисертації, починаючи з її структурної побудови. Історико-хронологічний та проблемно-порівняльний методи використано і в третьому та четвертому розділах дисертації під час аналізу стану українського шкільництва, розвитку музично-драматичного мистецтва, простеження процесів, пов'язаних із боротьбою за українізацію Православної церкви тощо. Специфіка методологічного підходу, застосованого в дисертації, зумовлена розв'язанням основних дослідницьких проблем, а також розумінням предмета та проблемного поля наукового пошуку. З огляду на вищевикладене, вважаємо, що найдоцільнішою для реалізації поставлених у дослідженні завдань є теоретична модель нової культурно-інтелектуальної історії. Цей напрям виразно орієнтований на методологічний плюралізм, міждисциплінарність, спрямовує дослідника передусім на вивчення інтелектуальної й культурної дійсності та процесів, що відбувалися у сфері

соціального, гуманітарного, природничо-наукового знання у їх конкретно-історичному та соціокультурному контексті. Відправним пунктом інтелектуальної історії, яка на рубежі ХХ–ХХІ століть оновила свої принципи, стало усвідомлення нерозривності зв'язків між історією ідей, з одного боку, та історією цілого комплексу соціальних умов – з іншого. Це спонукає постійно враховувати широке історично-культурне тло, національні та політичні особливості умов становлення і розвитку просвітянського руху на Волині в досліджуваний період. Сучасна історична наука щораз більше орієнтована на методологічний плюралізм та міждисциплінарний підхід. Таке розширення джерельної бази дослідження спонукає нас до застосування також категоріального апарату сучасної гуманістики. Її сприяють перетворенню суспільного життя, а критерієм їхньої істинності слугує суспільна практика.

Фактично, методологія сучасної науки є вченням, яке охоплює уявлення про принципи побудови, форми та способи наукового пізнання. В основі методології лежить мислення і світогляд, як операційне середовище роботи з інформацією та самодисципліни. Тож методологія являє собою сукупність найбільш загальних ідей та принципів, котрі застосовуються під час вирішення конкретних практичних і теоретичних завдань, з-поміж яких – наукове обґрунтування шляхів та засобів пізнання і практики. У методології історичної науки, як загалом в історіографії, відбувається рух до методологічного плюралізму (про що вже йшлося вище), що передбачає: розширення кола раціональності, а не обмеження тільки аналітичними методиками; уявлення про методологію як один зі способів уніфікації чи поєднання методів та їхньої подальшої наукової інтерпретації; визнання можливості різних методів та їх використання для оптимізації результатів пізнання. Варто зауважити, що сучасна методологічна ситуація в історіографії України та інших пострадянських країн характеризується певною трансформацією, яка позначилася переходом від єдиної уніфікованої

(єдино дозволеної), так званої «одержавленої» радянської методології до сучасних різних за суттю та формою методологічних засад, принципів, підходів, парадигм, так чи інакше поширюється й на весь цикл гуманітарних наук.

Як ми вже зауважували, зокрема у вступі нашої роботи, під час дослідження ми застосовували низку методів, які, серед іншого, сприяли достовірності отриманих результатів і висновків. Загалом методологію нашого дослідження становить система підходів, методів, способів наукового дослідження, зокрема: принцип історизму, принцип об'єктивності, принцип наступності, багатофакторності, системності. Так, принцип історизму вимагає критичного використання максимально репрезентативного кола джерел, з урахуванням обставин їх створення, розгляду реконструйованих історичних фактів у їх взаємозв'язку і причиннонаслідковій обумовленості, вивчення подій, явищ і процесів у розвитку, зосередження при реконструкції реалій минулого на розумінні досліджуваної епохи та людей у тогочасних культурних категоріях, тобто дослідження подій і явищ з погляду сучасників. Саме цей принцип (історизму) у пропонованій дисертації забезпечується низкою архівних документів найрізноманітнішого походження: від офіційних документів місцевих та центральних органів влади Другої Речі Посполитої до протоколів, листів і документації діловодства волинських молодіжних організацій. Принцип об'єктивності передбачає врахування складності і суперечливості подій та процесів, уникаючи упередженого ставлення дослідника до них. Звісно, абсолютна об'єктивність з боку дослідника навряд чи можлива, проте його обов'язком є усвідомлення цього через відповідні рефлексії та уникнення на цій підставі проявів тенденційності і заангажованості. Задля забезпечення принципу об'єктивності ми використовували і порівнювали різні за походженням джерела: від щоденників польських владців та офіційних документів владних установ до мемуарів, приватних листів учасників просвітянського руху тощо. Принцип

наступності (спадкоємності) наукового пізнання відбиває логіку розвитку знань, за якою нове знання підтверджує або змінює старе. Наступність є однією із закономірностей розвитку історичної науки, пізнання якої дає змогу історіографові виявити головні тенденції, встановити співвідношення старих і нових знань. Саме принцип наступності ми широко використовували у цій дисертації, фактично, в усіх чотирьох розділах. Вивчення комплексу чинників, що впливали на предмет дослідження, передбачає принцип багатофакторності. Більшість історичних досліджень ґрунтується на системному підході, суть якого полягає в комплексному вивченні складних об'єктів (систем), аналізі їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. Системний підхід використано під час роботи над дисертацією, зокрема у третьому та четвертому розділах. Серед загальнонаукових методів у дисертації (по суті, в усіх розділах) використано, наприклад, структурно-аналітичний, історичний, порівняльноісторичний, статистичний, функціональний, логічний методи, а також методи аналізу і синтезу. Зокрема, структурно-аналітичний метод має на меті з'ясувати всі структурні елементи й особливості досліджених у праці історичних явищ. Із порівняльно-історичним методом межують і такі наукові прийоми, як аналогія та екстраполяція. Логічний висновок, за аналогією, – це умовивід про близькість, схожість двох або більше явищ із певними ознаками, що робиться на підставі схожості інших їхніх ознак (цей метод застосовувався, наприклад, для комплексного аналізу історіографії та джерельної бази проблеми, порівняння структурної організації і методів роботи волинських молодіжних організацій зокрема та волинської і галицької молодіжних організацій загалом, порівняння матеріалів преси, які часто протиполярно подавали ту чи іншу інформацію щодо молодіжних організацій тощо). Екстраполяція, за своєю суттю, передбачає поширення отриманих висновків однієї частини процесу чи явища на його іншу частину. Статистичний метод найчастіше застосовують під час вивчення кількісних параметрів історичного процесу, при якому досліджуваному об'єкту властиві

числові показники. Статистичний метод дає змогу виявити основні кількісні характеристики, зокрема, кількість, розмір, протяжність, поширеність, темпи розвитку тощо. Цей метод широко застосовуємо під час підрахунку кількості осередків та осіб волинських молодіжних організацій, просвітянських бібліотек та аматорських хорових і театральних колективів тощо. Метод формальної логіки застосовано для підбиття підсумків дослідження. Метод критичного аналізу документів має на меті застосунок комплексу заходів задля дослідження й аналізу документальних матеріалів, головно архівних документів. Окрім того, у цій роботі використовуємо історико-генетичне порівняння, зокрема для вивчення специфіки організації та функціонування просвітницьких осередків, з'ясування юридичного статусу молодіжних організацій та їх фінансового становища тощо. Використано в дослідженні також типологічний метод. Усі використані в процесі роботи групи принципів та методів, безумовно, необхідні для проведення повноцінного, всебічного і завершеного історичного дослідження. Кожна з них була використана на тому чи іншому етапі написання дисертаційної роботи, підтверджуючи цим множинність і плюралістичність вибраної методології. Отже, теоретико-методологічну основу цієї дисертації становлять діалектичні принципи наукового пізнання та принципи історизму, об'єктивності і науковості, що забезпечило підґрунтя розгляду в комплексі особливостей становлення та діяльності молодіжних організацій на Волині в період 1917–1936 років, від моменту їх заснування і до повної ліквідації. Підсумовуючи викладене вище, вважаємо за потрібне визнати, що в попередні три десятиліття українські історики заклали основу теоретико-методологічного обґрунтування досліджень складних і суперечливих процесів, пов'язаних зі становленням, діяльністю та ліквідацією молодіжних організацій на Волині в міжвоєнний період. Водночас ретельне вивчення доробку попередників виявило прогалини, які ми і прагнемо заповнити. Аналіз архівних матеріалів, опублікованих документів, наукових концепцій дає підстави зазначити, що стан теоретико-методологічного опрацювання

задекларованої в дисертації наукової проблеми є недостатнім. А тому пропонована дисертаційна робота заповнює прогалину в дослідженні такої важливої проблеми регіональної історії, як становлення і діяльність молодіжних організацій на Волині в період 1917–1936 років. Обрана концептуальна модель дослідження та застосований методологічний інструментарій, а також узагальнена історіографічна база та джерельний матеріал уможливили досягти задекларованої мети та повністю вирішити поставлені завдання.

Висновки до розділу 1

По-перше, аналіз історіографії засвідчив, що питання освіти та культурного розвитку молодіжних організацій Волині вже були об'єктом дослідження українських та польських істориків. Дослідження різних аспектів цього періоду відбувалися у різні епохи: доробки еміграційних дослідників, радянської історіографії та сучасних українських істориків містять важливі свідчення про національно-освітні процеси. Особлива увага приділялася проблемам української освіти та її обмежень у контексті колонізаційної політики, що було характерним для багатьох праць дослідників. Натомість новітні дослідження значно поглибили розуміння цих процесів, використовуючи ширшу джерельну базу та методологічні підходи.

По-друге, джерельна база дослідження є надзвичайно різноманітною та включає архівні документи, періодичні видання, мемуари, офіційні документи, візуальні матеріали, наукові дослідження та електронні ресурси. Особливу роль відіграють архівні матеріали Державного архіву Волинської області та Центрального державного історичного архіву України, які зберігають документи, що дозволяють реконструювати культурну діяльність молодіжних товариств Волині в умовах польської влади. Періодичні видання, такі як "Волинське слово" та "Наш шлях", надають цінну інформацію про суспільні настрої, діяльність молодіжних товариств та культурно-освітні

події. Мемуари та особисті щоденники учасників також розширюють уявлення про суб'єктивні аспекти діяльності цих товариств.

По-третє, методологічна основа дослідження включає використання історико-хронологічного, проблемно-порівняльного та системно-структурного методів, що дозволяє глибоко та всебічно проаналізувати культурно-освітню діяльність молодіжних товариств. Принцип історизму забезпечує аналіз подій у хронологічному контексті, а принцип об'єктивності дозволяє уникати упередженості, поєднуючи джерела різного походження. Міждисциплінарний підхід сприяє застосуванню ширшого спектру теоретичних та практичних підходів, що дає змогу більш повно охопити специфіку діяльності товариств в умовах польської адміністрації.

Загалом, узагальнена джерельна база та методологічний інструментарій дослідження дозволяють отримати достовірні дані про вплив молодіжних товариств на культурно-освітній розвиток Волині, забезпечують об'єктивність висновків і роблять внесок у розширення наукового розуміння цього періоду в історії регіону.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ТОВАРИСТВ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА 1921-1939 РР

2.1. Форми і методи культурної діяльності

У період міжвоєнного двадцятиріччя Волинське воєводство було ареною активного розвитку молодіжних товариств, які об'єднували молодь навколо ідей культурного відродження, громадської свідомості та національного самовизначення. Діяльність цих організацій включала численні культурні та просвітницькі ініціативи, спрямовані на збереження національної ідентичності та розвиток освіти серед молоді.

- Культурно-просвітницька робота

- Організація драматичних гуртків та вистав
- Організація концертів та вечорів
- Організація читалень, бібліотек, літературних гуртків
- Організація релігійних свят
- Організація спортивно-оздоровчих заходів

Основною формою діяльності молодіжних організацій було проведення культурно-просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення рівня освіченості населення, особливо молоді. Серед них виділялися лекції, доповіді, публічні виступи та курси, на яких висвітлювалися питання історії, культури та мови українського народу. Лекційна діяльність зосереджувалася на темах, які сприяли розвитку національної свідомості та розумінню власної культурної спадщини. Наприклад, освітні заходи могли включати теми про традиції, мову, національне мистецтво, що сприяло збереженню етнічної ідентичності.

Однією з популярних форм культурної діяльності була організація драматичних гуртків і театральних вистав. Театральне мистецтво відігравало важливу роль у вихованні молоді, розширюючи її кругозір і допомагаючи усвідомлювати суспільні проблеми через сценічні постановки. Драматичні гуртки не лише сприяли культурному розвитку, а й були інструментом національної пропаганди, оскільки часто ставилися п'єси національних авторів. Такі вистави привертали увагу широких верств населення, особливо в сільській місцевості, де театр виступав як центр громадського життя.

Музична діяльність відігравала значну роль у культурному житті молоді Волині. Організація концертів, вечорів, музичних гуртків дозволяла молоді поглиблювати знання з національного музичного мистецтва. Музичні гуртки та хори виконували народні пісні, а також твори відомих українських композиторів. Це сприяло збереженню національних музичних традицій та вихованню патріотизму. Концерти й вечори часто проводилися в сільських

громадах, що давало можливість залучати широку аудиторію та активно включати молодь у культурний процес.

Важливою складовою культурного життя стали читальні та бібліотеки, де молодь мала доступ до національної літератури та преси. Літературні гуртки, що діяли при багатьох молодіжних організаціях, ставали майданчиками для обговорення літературних новинок, читання поезії, обговорення творів національних авторів. Це сприяло формуванню національної свідомості та підвищенню загального рівня освіченості серед молоді. Доступ до національних видань, часто обмежених через політичні чинники, був важливим кроком у збереженні національної ідентичності. [10]

Значну роль у культурному житті молодіжних товариств Волинського воєводства відігравали заходи, пов'язані з традиційними святами та звичаями. Зокрема, молодіжні товариства активно організовували святкування Різдва, Великодня та інших важливих релігійних свят, які супроводжувалися театралізованими діями, піснями і танцями. Такі заходи, поєднуючи релігійний і національний аспекти, виконували функцію культурної ідентифікації молоді, підкреслювали зв'язок із традиціями предків та сприяли національному вихованню.

Загалом, культурна діяльність не обмежувалася лише мистецькими чи освітніми формами, але також включала спортивні та оздоровчі заходи. Змагання, спортивні ігри, походи та інші заходи сприяли не лише фізичному розвитку, а й формували почуття колективізму, дисципліни та відповідальності. Спортивні заходи розглядалися як важлива складова національно-патріотичного виховання, оскільки молодь розуміла важливість фізичної підготовки для захисту своєї країни. [6]

Отже, культурна діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства в 1921-1939 роках відіграла визначальну роль у формуванні національної свідомості та культурного розвитку. Різноманітні форми та методи діяльності дозволяли не лише зберегти національну ідентичність в умовах складної політичної ситуації, але й сприяли вихованню нових

поколінь у дусі патріотизму та любові до рідної культури. Молодіжні товариства виконували важливу соціальну функцію, стимулюючи культурне життя та залучаючи молодь до активної громадської діяльності.

2.2. Освітня діяльність молодіжних товариств

Початки українського скаутського руху на території Західної України відносяться до початку ХХ століття. У період активізації українських громадсько-політичних організацій він став важливою частиною національно-патріотичного виховання молоді, одночасно продовжуючи традиції скаутських організацій, що існували в Західній Європі наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Українською формою скаутингу став пластовий рух, який виник у Східній Галичині. У 1911 році український військовий та педагогічний діяч Іван Чмола заснував першу таємну молодіжну пластову організацію. У цей же час Петро Франко організував пластовий гурток при філії української гімназії у Львові [27, с. 99]. Станом на 1914 рік осередки «Пласту» діяли у 37 населених пунктах Східної Галичини, а чисельність учасників сягала близько 800 осіб [28, с. 267]. Проте з початком Першої світової війни російська окупаційна влада, яка встановилася у Східній Галичині та на Буковині, заборонила діяльність усіх українських організацій, зокрема і «Пласту».

Відновлення пластового руху на західноукраїнських землях почалося після входження цих територій до складу Другої Польської республіки. У 1924 році на з'їзді у Львові було обрано Верховну пластову раду та її виконавчий орган – Верховну пластову команду (ВПК), яку очолив відомий український педагог і громадський діяч Северин Левицький. В організаційній структурі товариства також відбулися зміни: замість пластових полків почали формуватися курені. Протягом першої половини 1920-х років чисельність членів «Пласту» стрімко зростала. Лише в Східній Галичині

станом на 1927 рік існувало 138 куренів, які об'єднували близько 30 тисяч пластунів [1, с. 58].

На західноволинських землях, що до Першої світової війни належали до Російської імперії, на початку 1920-х років пластові осередки ще не були створені. У перші роки перебування цих територій під владою Польщі розвиток українських громадсько-політичних організацій стикався зі значними труднощами. Хоча події Української революції 1917–1921 років сприяли політичному та культурному пробудженню волинян, їхня національна свідомість залишалася на низькому рівні. До війни українці Волині взагалі не мали жодної школи з викладанням рідною мовою. Лише в другій половині 1915 року, після встановлення австро-німецької влади на частині Волинської губернії, почалося створення мережі україномовних шкіл. Через рік їх кількість сягнула 29, і в них навчалися 1885 учнів [22, с. 171].

Ідеї пластового руху почали проникати на Волинь на початку 1920-х років. Варто зазначити, що в цей час керівництво «Пласту» у Львові не мало тісних зв'язків із волинськими пластунами й не займалося питанням створення організації на території Волинського воєводства [3, с. 44]. Це частково пояснюється тим, що тоді відбувалося відновлення структури самого галицького «Пласту» і врегулювання його правового статусу в нових історичних умовах. Відсутність централізованого управління пластовими організаціями на західноукраїнських землях також можна пояснити політикою «регіоналізму», яку впроваджувала польська влада на українських територіях. Її мета полягала в тому, щоб відокремити «національно свідому» Галичину від Волині та Полісся, не допускаючи поширення впливу українських кооперативних, громадських, культурних і релігійних організацій на ці землі [23, с. 60–66]. Політика «сокальського кордону» відігравала ключову роль у відношенні влади до українського населення міжвоєнної Польщі.

Незважаючи на труднощі, національний рух на Волині набував дедалі більшої підтримки серед місцевого населення. Це підтверджує активність українських молодіжних організацій і товариств, серед яких важливе місце посідав «Пласт».

Перший пластовий осередок на Волині було засновано наприкінці 1922 року в місті Олександрія Рівненського повіту. Ініціаторами стали старшокласники місцевої семикласної школи з українською мовою викладання – Теодосій Довгалюк, Теодосій Семенюк, Павло Гаврилук, Микола Плюцинський, Василь Синько та Володимир Боровський [2, с. 33–34]. Популярність «Пласту» серед молоді поступово зростала, і організація набувала нових прихильників. Час від часу учасники осередку збиралися на так звані сходини, де проводили диспути, читали вірші, вивчали історію України, українську мову, займалися фізичними вправами та почали формувати власну бібліотеку [2, 34–36]. Однак діяльність гуртка в Олександрії тривала недовго: у вересні 1923 року влада заборонила його, посилаючись на відсутність офіційної реєстрації [3, с. 44].

Щоб вирішити проблему легалізації, олександрійські пластуни вирішили узаконити свою діяльність згідно з чинним законодавством, зареєструвавши осередок як гурток культурно-освітнього товариства «Просвіта». Статут цієї організації дозволяв створення секцій фізичного виховання, які могли існувати у формі спортивних та пластових товариств [3, с. 44]. Таким чином, активісти пластового руху звернулися до повітового староства та волинського воєводи з проханням дозволити відновити організацію «Пласт» як спортивно-фізичну секцію рівненської «Просвіти». Наприкінці 1923 року олександрійський «Пласт» відновив свою діяльність під назвою 61-й курінь пластунів ім. І. Богуна.

Один із засновників пластового гуртка в Олександрії, В. Боровський, згадував цей період так: «Було великою радістю спостерігати, як учорашні, національно занедбані діти та молодь крокували в одностроях, у злагоджених пластових лавах. Ця молодь швидко ставала провідною силою української

свідомої національної спільноти на Волині. Батьки, бачачи позитивний моральний і освітній вплив Пласту на дітей і молодь, охоче віддавали своїх дітей до нашої організації й підтримували її матеріально» [2, 37].

Незабаром на Рівненщині було засновано першу повітову пластову команду, яку очолив культурно-освітній референт рівненської повітової «Просвіти» Степан Семенюк. Діяльність місцевих «Просвіт» сприяла швидкому поширенню пластового руху на Волині, і впродовж 1922–1924 років пластові гуртки були створені при школах і гімназіях у містах Острог, Здолбунів, Радивилів, Луцьк, Ковель, Володимир та Кременець [3, с. 45].

Слід зазначити, що загальне керівництво пластовими організаціями здійснювала не «Просвіта», а Верховна пластова команда у Львові на чолі зі С. Левицьким. Представницьким органом волинського «Пласту» при ВПК була так звана Волинська рефература. Координацію діяльності пластових організацій на Волині здійснювали Окружні пластові команди (ОПК), яких було три: 7-ма ОПК у Володимирі-Волинському (голова – відомий громадський і культурно-релігійний діяч Арсен Річинський), 8-ма ОПК у Рівному (голова – С. Семенюк) та 9-та ОПК у Кременці (голова – Леонтій Малкуш) [3, с. 49].

Розширення організаційної структури та зростання кількості осередків на Волині свідчили про дедалі більшу популярність пластового руху серед різних вікових груп молоді. Організаційна структура міжвоєнного «Пласту» враховувала цю особливість, передбачаючи поділ пластунів на окремі вікові групи, так звані улади. Всього було чотири улади: Улад пластунів-новаків (діти 6–12 років), Улад пластового юнацтва (12–18 років), Улад старших пластунів (понад 18 років) і Улад пластунів-сеньйорів (старші 30 років) [27, с. 101].

На Волині більшість пластунів належали до Уладу пластового юнацтва (УПЮ). До нього входили переважно учні українських шкіл і гімназій регіону (на той час у Волинському воєводстві таких українських навчальних закладів було всього три — гімназії в Луцьку, Рівному та Кременці). Одним

із перших осередків пластового руху на Рівненщині стала Рівненська українська гімназія (РУГ). Ініціатором створення пластового куреня при РУГ був С. Семенюк. Станом на 1926 рік курінь імені Байди Вишневецького налічував 67 учнів РУГ [21, с. 56]. У 1927 році після реорганізації був створений змішаний курінь при гімназії, що отримав назву імені гетьмана Мазепи. До нього входили п'ять чоловічих гуртків («Орел», «Пугач», «Олень», «Бобер», «Лисиця») і один жіночий («Фіялка»), учасниками яких були учні 4–7 класів. Курінним став учень сьомого класу Федір Тижук, а опікуном — учитель В. Беняк, колишній старшина армії УНР [21, с. 54–57].

У Луцьку основними ініціаторами створення національного молодіжного товариства «Пласт» були Іван Скоп'юк і Ананій Закоштуй [16, арк. 8]. Як і на Рівненщині, пластові гуртки діяли при культурно-освітній організації «Просвіта». Членами луцького «Пласту» здебільшого були учні української гімназії імені Лесі Українки [12, арк. 8–9]. У 1929 році в місті діяло три пластові курені: курінь ім. М. Шашкевича (15 осіб), курінь ім. С. Петлюри (20 осіб) та курінь ім. Л. Українки (12 осіб).

За дорученням Верховної пластової команди у Львові Іван Скоп'юк активізував діяльність у Луцькому повіті, де незабаром були створені нові осередки «Пласту» в Торчині, Лаврові та Романові [9, арк. 6], а також підготовчі пластові курені в Боголюбах, Пулганах і Німецькому [26].

Пластові осередки Луцького повіту були підпорядковані Окружній пластовій команді у Володимирі-Волинському. Саме на Володимирщині Володимир Остапович 12 липня 1925 року заснував першу українську молодіжну організацію «Пласт» [6, арк. 6]. У повітовому центрі діяли два осередки: хлопчачий курінь імені І. Франка (40 осіб) і дівочий курінь імені Л. Українки (23 особи). Головою курінної ради першого був А. Річинський, який також очолював Володимир-Волинську пластову округу. Серед членів куреня імені І. Франка був Олександр Цинкаловський, майбутній відомий історик, археолог, етнолог, дослідник Волині [6, арк. 5].

Кременеччина також була важливим осередком пластового руху на Волині. У Почаєві існував курінь чисельністю 20 осіб під керівництвом Л. Малкуша, члена окружного комітету партії «Сільроб-правиця». Атанас Недзельський активно працював серед місцевої учнівської молоді [18, арк. 72]. У Кременці серед пластунів було багато учнів Православної духовної семінарії, а керівництво гуртком здійснювали учні 8-го класу семінарії Михайло Грицак і Кузьма Робітницький [5, арк. 5].

Наприкінці 1920-х років до складу волинського «Пласту» входило 20 куренів, об'єднуючи близько 350 учасників [3, с. 52]. Організація зосереджувалася на кількох напрямках діяльності. Основне завдання пластової виховної системи в міжвоєнний період полягало у формуванні національно свідомої, фізично здорової, освіченої та морально стійкої молоді [27, с. 103]. Тому велика увага приділялася патріотичному та фізичному вихованню молодого покоління.

Серед напрямів культурно-освітньої діяльності гуртків «Пласту» ключове значення мали самоосвіта та підвищення знань у різних науках, популяризація української книги (через бібліотеки при куренях і гуртках), видавнича діяльність і поширення пластових видань, таких як «Скоб», «Пластун», «Цвірінь», «Піонер». Також гуртки займалися мистецькою діяльністю, зокрема влаштовували літературні, театральні гуртки, гуртки хорового мистецтва та народного танцю. Відзначали національно-патріотичні, пластові та народні свята [3, с. 82–93].

Серед форм фізичної підготовки, відомої як практичне пластування, особливе місце займали мандрівництво і таборування. Для зміцнення фізичного здоров'я пластуни організовували літні мандрівні табори, екскурсії, під час яких знайомилися з історичними пам'ятками та архітектурою Волині. Наприклад, під час однієї з мандрівок пластуни куреня Рівненської української гімназії пройшли маршрут через села Межирічі та Самостріли Рівненського повіту [21, с. 58].

Для встановлення та підтримки дружніх зв'язків між пластунами західноукраїнських територій, ВПК у Львові організовувала міжокружні, обласні та міжрегіональні пластові табори, в яких брала участь молодь з різних регіонів, включаючи Східну Галичину, Буковину, Закарпаття та Волинь. Волинські пластуни вперше взяли участь в обласному таборі на Прикарпатті влітку 1926 року, серед яких були представники з Рівного, Радивилова, Володимира-Волинського, Ковеля [3, с. 109–110]. У липні-серпні 1927 року під час табору на горі Сокіл, де зазвичай проводилися літні збори, навчання пройшла активістка володимирського «Пласту» Ольга Процюк, а серед учасників була також гімназійна вчителька з Володимира-Волинського Марія Крушинська [17, арк. 72]. З 5 липня по 25 серпня 1928 року у карпатських таборах «Пласту» перебували рівняни Павло Гонтар, Степан Семенюк, Степан Ворник [13, арк. 15 зв.]. Під час однієї з таких зустрічей волинські пластуни мали можливість ближче познайомитися, поспілкуватися та обмінятися досвідом зі своїми побратимами з Тисмениці Товмацького повіту Станіславівського воєводства [27, с. 102]. Такі зустрічі сприяли духовному об'єднанню молоді з Галичини та Волині.

Широке поширення скаутського руху на західноукраїнських землях та активні зв'язки між пластунами різних регіонів викликали стурбованість польської влади. Тому товариство «Пласт» від моменту свого створення перебувало під постійним наглядом поліції. Державна безпека розцінювала його діяльність як «антидержавну» і вважала пластовий рух проявом «войовничого українського націоналізму» [17, арк. 24]. Від початку 1920-х років влада застосовувала репресії щодо гуртків «Пласту». Будь-які порушення статуту з боку пластунів призводили до заборони заходів, вилучення літератури агітаційного чи патріотичного характеру, обшуків і арештів членів гуртків, а також призупинення діяльності окремих осередків.

Процес ліквідації «Пласту» на Волині розпочався з Рівненського повіту. 27 грудня 1927 року повітове староство у Рівному зобов'язало місцеву «Просвіту» оголосити про «закриття всіх пластових гуртків як спортивно-

виховних секцій товариства «Просвіта» у Рівненському повіті» [14, арк. 51]. Влада встановила крайній термін для виконання цієї вимоги — 10 січня 1928 року [3, с. 131]. Протягом наступних двох років більшість філій «Просвіти» на Волині були ліквідовані [19, арк. 29]. Відтак, діяльність «Пласту» на Волині під егідою «Просвіти» припинилася. У вересні 1930 року польська влада остаточно заборонила діяльність пластових гуртків на західноукраїнських землях [27, с. 103].

Заборона пластового руху в східних воєводствах Польщі не привела до його повної ліквідації. Багато осередків «Пласту» перейшли в підпілля і продовжували свою діяльність до кінця міжвоєнного періоду. На Волині пластовий рух набув виразно політичного характеру, а багато колишніх пластунів долучилися до підпільних структур Української Військової Організації (УВО) та Організації Українських Націоналістів (ОУН).

Звіти слідчих відділів поліції Луцького воєводства свідчать, що залучення пластунів до радикальних організацій було прямо пов'язане із забороною «Пласту». Наприклад, один із перших осередків УВО на Рівненщині було засновано у січні 1929 року на базі нелегального куреня «Пласту» при українській гімназії у Рівному. Його організував колишній керівник рівненської окружної пластової команди С. Семенюк. За інформацією поліції, він займався «створенням осередків УВО з колишніх членів ліквідованого «Пласту», «Союзу українок» та українських кооперативів» [17, арк. 51]. Серед пластунів, які були під наглядом державної безпеки, значилися Теодорій Робітницький, Анатолій Довгопольський, Василь Саблій, Лідія Тищук та інші учні Рівненської гімназії [21, с. 61]. Тищук підозрювали у поширенні антидержавної літератури та вербуванні гімназистів до УВО [17, арк. 51]. Також у націоналістичному русі підозрювалися вчителі РУГ – професори Олександр Карпенко та Яків Бичковський.

У Володимирському повіті діяльність УВО розпочалася відразу після заборони «Пласту». Серед активних учасників були учні, зокрема Ольга і

Юрій Процюки (учні української гімназії у Львові), Тимофій Процюк і Борис Панкевич (учні місцевої ремісничої школи), Теодор Вітковський (учень гімназії у Володимирі-Волинському) [17, арк. 72]. Підбором кадрів для УВО у цьому регіоні займалися А. Річинський, О. Цинкаловський, Леонід Комаревич, Анатолій Пашкевич та брати Шостаковичі [6, арк. 6].

Подібні осередки УВО, з участю колишніх пластунів, виникали також в інших повітах воєводства: Луцькому (з активістами Сергієм Мироновичем та Іваном Скоп'юком), Костопільському (Влас Янчук) та Здолбунівському (Леонід Кухта) [13, арк. 15–16].

З 1929 року пластуни почали долучатися і до підпільних структур ОУН на Волині. Цей факт неодноразово відзначали у звітах польські органи безпеки. Комендант рівненської повітової команди поліції С. Стжемецький у директиві від 10 липня 1931 року зазначав: «ОУН прагне цілковито охопити молодь, об'єднану в українську скаутську організацію Пласт, і включити її до своїх лав» [3, с. 118]. В іншому звіті йдеться: «Волинські пластуни є резервом для ОУН, що забезпечує підготовлені кадри»

Одними з перших, хто приєднався до молодіжної організації ОУН-Юнак, були пластуни з Кременця. У 1931 році повітову організацію очолив шестикласник української гімназії Ігор Шубський, а серед членів були Микола Недзведський, Петро Львович, Василь Кавецький і Данило Закидальський [17, арк. 24 зв.]. Більшість учасників ОУН-Юнак у Кременці складала учні місцевих навчальних закладів: Приватної української гімназії, Учительської семінарії, Кременецького ліцею, Торгової школи та Державної духовної православної семінарії [17, арк. 24].

У червні 1932 року організацію було розкрито [17, арк. 25]. Після обшуків затримали 31-го члена ОУН-Юнак у Кременці. Рішенням Окружного суду в Рівному від 20 грудня 1933 року 17 осіб були засуджені до тюремного ув'язнення. Найдовші строки отримали Степан Пшеничний (6 років ув'язнення), І. Шубський (5 років) та Д. Закидальський (4 роки) [7, арк. 13].

Діяльність ОУН-Юнак у Луцькому повіті розпочалася восени 1932 року. Основним ініціатором створення осередків став колишній член луцького «Пласту» І. Скоп'юк, який разом із пластунами Володимиром Гайдуком і Ананієм Закоштуєм організував повітову управу «Юнака» у Луцьку. І. Скоп'юк став повітовим комендантом ОУН [17, арк. 34 зв. 35]. За короткий час чисельність «Юнака» у Луцькому повіті досягла 200 осіб [11, арк. 5].

До лав ОУН-Юнак у Луцьку входили здебільшого учні Луцької української гімназії, серед яких найбільш активними були Олександр Когут, Микола Закоштуй, Василь Подригула, Іван Дзюмук та Наталя Філіпчук [17, арк. 38 зв.]. Восени 1933 року відбувся судовий процес над українськими гімназистами Луцька, яких звинувачували у читанні та розповсюдженні нелегальної націоналістичної літератури [15, арк. 20 зв.]. Серед затриманих, що склали групу з 20 юнаків та 11 дівчат, були дочки колишнього сенатора М. Черкавського, а також послів Б. Козубського та М. Чучмая.

Олександр Куц, колишній учень української гімназії у Луцьку, був активним учасником організації «Пласт», а пізніше ОУН-Юнак. У листопаді 1933 року його заарештували за звинуваченням у підготовці замаху на волинського воєводу Генрика Юзевського. Судовий процес над Куцом розпочався 21 січня 1936 року, за результатами якого йому було призначено шість років ув'язнення [20, с. 1].

Серед радикальних дій, до яких вдавалися члени «Пласту», коли вступали до лав УВО-ОУН, були організація протестів, акти саботажу, розповсюдження листівок та підпільної літератури, пошкодження державної символіки на урядових будівлях, вивішування українських символів, а також участь у бойкоті польських шкіл [6, арк. 5; 13, арк. 14–16; 17, арк. 24 зв.; 7, арк. 100–141; 8, арк. 1–38; 9, арк. 3–104; 10, арк. 11–84]. Ці дії викликали жорстку реакцію з боку влади, яка застосовувала репресії у вигляді арештів членів «Пласту», УВО та ОУН.

Таким чином, діяльність товариства «Пласт» у міжвоєнний період стала невід'ємною частиною українського національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. Організація, яка продовжувала традиції українського скаутингу, зародженого у Східній Галичині, ставила за мету виховання національно свідомої молоді, здатної зберегти свою національну ідентичність в умовах асиміляційного тиску польської влади.

У 1920–1930-х роках пластовий рух став помітним явищем українського життя у Волинському воєводстві. Особливістю волинського «Пласту» було те, що його легальні осередки функціонували як спортивно-фізкультурні секції у складі культурно-освітнього товариства «Просвіта». Основу цих осередків складала українська молодь шкільного віку. Найбільші осередки діяли при українських гімназіях у Рівному, Луцьку та Кременці. Діяльність волинських пластунів була спрямована на виховання та культурно-просвітницьку роботу, з особливим акцентом на фізичний розвиток.

Польська влада, стурбована популярністю та чисельним зростанням осередків товариства, почала вживати заходів для обмеження його впливу, а згодом перейшла до їх ліквідації. Члени «Пласту» зазнавали обшуків, переслідувань і арештів.

Заборона легальної діяльності всіх пластових осередків у Волинському воєводстві в 1930 році спричинила перехід багатьох молодих активістів до підпільної діяльності та радикалізацію їхніх дій. Колишні структури «Пласту» були активно використані підпільними організаціями УВО та ОУН для розширення своєї діяльності. Через «Пласт» пройшли багато представників української молоді, зокрема майбутні лідери ОУН на Волині, такі як Олександр Куц, Іван Дзюмук, Роман Волошин, Теодор Довгалюк, Василь Робітницький, Іван Шубський та інші.

Після тривалих переслідувань і остаточної заборони діяльності товариства «Січ» з боку влади, серед керівників з'явилась ідея створення нової організації для збереження й поширення січових традицій, які існували

понад чверть століття. З цією метою до воєводства Львова був поданий статут нового товариства «Луг», який був затверджений навесні 1925 року. Товариство «Луг» мало стати захисником українського народу від національних, культурних і соціальних утисків, які здійснювала польська окупаційна влада.

Як і «Сокіл» та «Січ», організація «Луг» мала фізкультурно-пожежний і просвітницький характер, допомагаючи громаді в разі пожеж та стихійних лих через протипожежну підготовку, фізичні і спортивні вправи, таким чином розвиваючи як духовні, так і фізичні якості членів організації. Через читання книг, періодичних видань і організацію освітніх курсів, луговики прагнули сформувати власне розуміння подій цього періоду.

«Луг» мав на меті об'єднувати українську молодь, привчати її до громадської діяльності, поширювати дух солідарності серед сільської та робітничої молоді, а також долати комплекс меншовартості та почуття рабства, виховуючи гордих представників української нації, які шанують свою історію, культуру й боротьбу народу.

Організаційна структура «Лугу» була тріступеневою і включала Центральну Раду Лугів у Львові (Централь), її Виконавчий комітет, а також повітові та місцеві організації, що обирали власні ради на зборах. Кожен місцевий осередок мав молодіжне крило — «Лужок». З 25 липня 1926 року почав виходити друкований місячник «Вісти з Лугу», що висвітлював питання лугових і січових справ, освіти та науки. Того ж року з'явився «Підручник для руханково-пожарничих Січей та Лугів» Романа Дашкевича, де викладалися мета і завдання товариства.

Початкові роки діяльності «Лугу» пройшли без значних труднощів. Організація проводила навчання, виховувала молодь, виконувала обов'язки з пожежогасіння і мала власну уніформу. У червні 1925 року відбувся перший публічний виступ, присвячений 25-й річниці заснування першої «Січі». Велика популярність «Лугу» підтверджувалась швидким зростанням кількості місцевих осередків: з близько 200 у 52 повітах у червні 1925 року

до понад 720 організацій наприкінці 1927 року, що об'єднували близько 60 тисяч членів, здебільшого сільської молоді.

Перші труднощі з діяльністю товариства виникли у 1926 році, коли УСРП намагалася використати «Луг» для своїх партійних цілей. Щоб відновити єдність, 8 грудня 1926 року відбувся Краєвий З'їзд Лугів, де більшість делегатів виступила проти партійного впливу. Частина делегатів, що не погодилась, залишила з'їзд, а керівництво організації очолив Роман Дашкевич. Відколота група радикалів заснувала власну Головну Лугову Раду, яку очолив Остап Коберський, і почала видавати газету «Луговик», спрямовану на критику Дашкевича.

УСРП, маючи значний вплив у Покутті та Гуцульщині, прагнула підпорядкувати собі лугові осередки на цих територіях. Для покращення координації, 30 січня 1927 року Головна Лугова Рада ухвалила рішення створити «Покутський Луговий Союз». Вирішено, що його створенням займеться Повітовий Луговий Комітет у Станиславові, а до складу Союзу планувалось залучити організації з кількох міст і повітів. Однак ініціатива не була реалізована.

Конфлікт усередині організації «Луг» викликав негативну реакцію прогресивного українського суспільства, а також був засуджений пресою (виданнями «Новий час», «Діло», «Свобода», «Сокільські Вісти» тощо) і українськими об'єднаннями, які висловлювали побоювання, що такі події можуть призвести до занепаду лугового руху. Вони закликали осередки згуртуватися навколо Виконавчого комітету під керівництвом Романа Дашкевича [37, с. 470–472].

З другої половини 1927 року організація «Луг» стикнулася з новими труднощами. У липні того ж року влада розпустила Виконавчий Комітет Центральної Ради Лугів, низку повітових комітетів і понад 100 місцевих осередків. Відсутність центральної структури, заборона діяльності деякими воєводствами, обмеження на носіння лугових одностроїв і проведення вправ, а також нестача фінансів на закупівлю пожежного інвентарю стали

причиною для розпуску багатьох товариств. До того ж зміни в законі про громадські об'єднання, які зобов'язували переходити на нові статuti, призвели до того, що з 1 189 осередків «Лугу» у Східній Галичині понад 800 було розпущено, а з тих 350, що залишилися, більшість не виявляла активної діяльності [18, с. 5–6].

У жовтні–листопаді 1932 року Центральна Рада Лугів ухвалила новий статут, і з 1933 року організація почала функціонувати як «Руханково-спортове товариство «Луг». При Централі було створено Уряд фізичного виховання і військової підготовки, який мав право контролювати діяльність місцевих осередків, брати участь у зборах і затверджувати підручники для лугових вправ, узгоджені з владою [18, с. 7–8].

Ці зміни торкнулися й лугового товариства в Товмаччині, перші осередки якого виникли в селах Буківна, Гринівці, Грушка, Марківці, Милування, містечку Нижнів, селах Олеша, Палагичі, Петрилів, Підпечери, Рошнів, Тисмениця та інших. Найактивнішими осередками були громади сіл Милування, Грушка, Буківна, Юрківка і Рошнів.

У селі Милування перші загальні збори товариства «Луг» відбулися 27 червня 1926 року за участі 62 членів, де головою Ради обрали Василя Кузьмика. Старші жителі села і навіть деякі колишні січові старшини неохоче вступали до лав нової організації, виняток становив лише Михайло Гавриш (Василишин), який у 80 років був активним членом і прикладом для інших. Перше лугове свято у селі відбулося 5 вересня 1926 року, куди запросили друзів з села Стриганці [7, с. 14–15; 31, с. 11]. Відтоді товариство «Луг» стало центром об'єднання місцевої молоді, залучивши понад 200 членів. Луговики активно розвивали культурне життя, організували освітні курси, підтримували кооперативи і розпочали будівництво Народного дому, який урочисто відкрили 18 серпня 1936 року [10, с. 11; 26, с. 30].

12 лютого 1927 року відбувся «Луговий вечір», в якому взяли участь понад 300 осіб. Програма свята включала виступи чоловічого хору, вправи луговиків з топірцями, луговичок із вінцями, читання віршів «Дивувалась

зима», «Не хилийте вниз прапора», танець «Запоріжський танок», сольні танці «Гонта», «Чумак», а також вистави «Жартівниця» та «Дібрана пара»

26 квітня 1929 року милуванський «Луг» організував районне свято на честь Тараса Шевченка, в якому взяли участь луговики з кількох навколишніх сіл: Рошнів, Юрківка, Довге, Буківна, Палагичі та Остриня. У програмі були марш луговиків, доповіді Миколи Збанського та о. Блавацького про значення Шевченка для українців, читання поем «Тарасова ніч» та «Гонта в Умані», а також спільні лугові вправи під керівництвом Нестора Дороша, вправи з топірцями та хустинами.

28 липня 1930 року та 22 липня 1934 року в селі Милування відбувались Окружні Лугові свята. Перше свято об'єднало 646 учасників з кількох сіл, а друге зібрало 357 луговиків та 20 членів «Лужка». В обох заходах проходили марш і виступи луговиків з різними вправами, зокрема з палицями, хустинами, а також виступи місцевих хорів і оркестрів. Яскравим моментом другого свята став танець аркан біля вогнища. У заходах взяли участь також гості з інших товариств, хоча не всі змогли приїхати через партійний тиск.

Особливим моментом стало гасіння пожежі 9 травня 1929 року в обійсті Володимира Греська, де завдяки швидкому реагуванню та вмілим діям луговиків вдалося зупинити поширення вогню і врятувати будинок.

Товариство «Луг» у селі Грушка було засноване 28 березня 1926 року і налічувало 115 членів. Організація активно займалася руханковими вправами, а також проводила культурні заходи, включаючи вистави та концерти, присвячені Тарасу Шевченку і Івану Франку. У 1929 році луговики села організували великий фестиваль та повітове свято, яке зібрало понад 3 тисячі гостей.

10 серпня 1930 року в селі Грушка відбулося Лугове свято, на яке зібралося 537 осіб з 13 місцевих «Лугів», що представляли села Грушка, Колинці, Милування, Братишів, Королівка, Палагичі, Юрківка, Рошнів, Бортники, Олешів, Пшеничники, Гринівці, Буківна, а також 23 члени

товариства «Сокіл» з Вікнян і близько 3 тисяч глядачів. Свято розпочалося з Богослужіння та посвячення пам'ятника полеглим героям. Після цього учасники виконали вправи, але тільки три осередки мали дозвіл на це, інші були обмежені. Через це не відбулося й спільної дефіляди. Портрет Т. Шевченка став призом для найкраще організованого «Лугу», який отримав осередок з села Рошнів.

Щодо протипожежної діяльності товариства, варто згадати участь його членів у ліквідації пожеж у селах Бортники та Озеряни, де їхню роботу високо оцінили навіть місцеві поляки. На відміну від села Милування, де колишні січовики не брали участі в діяльності «Лугу», у Грушці луговики мали досвідчених наставників і помічників, таких як Михайло Тарко та Дмитро Лазарів.

У селі Олеша товариство «Луг» було засноване навесні 1926 року. Члени товариства займалися руханкою та вправами з сикавкою, читали книги та часописи. Однак оскільки статут не передбачав виконання вправ, повітове староство вважало це «недозволеними військовими вправами» і зупинило діяльність осередку, вилучивши бібліотеку та майно. Незабаром діяльність була відновлена.

Одним з найбільших осередків на Товмаччині був осередок у селі Підпечери, заснований у 1926 році завдяки адвокату Ярославу Шипайлу з Тисмениці. У 1927 році «Луг» налічував 318 членів, з яких 200 чоловіків і 118 дівчат. Головою товариства був обраний Іван Шкорута. Сходини проходили не менше двох разів на тиждень, проводилися вправи та вправи з сикавкою. При осередку працював аматорський гурток, який ставив вистави майже кожного тижня та в святкові дні. Товариство тісно співпрацювало з місцевою читальнею «Просвіта», працювало над будівництвом власного дому та допомагало іншим «Лугам» у відкритті осередків.

Осередок товариства «Луг» у Тисмениці був заснований 20 березня 1927 року за ініціативою адвоката Ярослава Шипайла. Головою організації

став Теодор Камінський, колишній керівник «Січі». До товариства вступили 62 чоловіки та 20 дівчат.

Початково, в перші роки існування, тисменицький осередок «Лугу» демонстрував помірне зростання кількості членів (в липні 1927 року – 86 осіб, в квітні 1928 року – 83 (55 чоловіків та 28 жінок), в грудні 1931 року – 80 осіб). Проте після 1932 року спостерігався різкий спад членства, і в 1934 році кількість учасників скоротилася до 12 осіб. Це, ймовірно, було спричинено змінами в законодавстві, які стосувалися діяльності громадських організацій, зокрема в частині напрямку їх роботи, обліку учасників та інших вимог. Новий закон передбачав необхідність зміни статутів товариств та їх повторного затвердження органами влади, що вимагало часу і було затримано чи ускладнено окупаційною адміністрацією. Це фактично паралізувало діяльність українських об'єднань. Додатково, занепад місцевого осередку був пов'язаний із переїздом засновника Я. Шипайла до Коломиї на нове місце роботи. В результаті, після 1934 року організація не проводила жодної активної діяльності, а 14 лютого 1935 року воєводське управління ліквідувало осередок товариства «Луг» у Тисмениці, передавши його майно читальні «Просвіти» на Слободі.

В селі Рошнів товариство «Луг» було засноване в 1927 році за ініціативи Ярослава Велигорського та Мар'яна Павликевича. Протягом кількох років активної роботи місцевий осередок придбав необхідне протипожежне обладнання, включаючи дві драбини, 20 душениць, 9 гаків. Члени організації брали участь у ліквідації пожеж у Рошневі та Юрківці. Луговики мали власну бібліотеку з понад 60 книг. Під керівництвом Северина Гросберга, рошнівські луговики постійно брали участь у святкових заходах, зокрема, влаштовували виступи в різних селах та містах, зокрема в Тисмениці. Літнім 1930 року вони також стали організаторами фестину. На підставі результатів Лугового свята в Грушці в серпні 1930 року, товариство «Луг» Рошнева було визнано найкраще організованою організацією Товмаччини, отримавши в нагороду портрет Тараса Шевченка.

Товариство «Луг» в Буківні було засноване в 1927 році, і на кінець першого року діяльності складалося з 50 осіб, з яких 45 мали однострої, а також 20 луговичок і 25 спомагаючих членів. Організація провела один фестин 16 червня 1928 року, в якому взяли участь 150 луговиків і 100 луговичок, а також організувала три аматорські вистави та п'ять лекцій. Сходини проводилися щонеділі та у святкові дні. Члени організації також брали участь у Луговому святі в Грушці. Оскільки вони не мали власної домівки, свої вистави проводили у селянських стодолах.

У селі Юрківка, яке налічувало 75–85 будинків, осередок товариства «Луг» був заснований у 1928 році. Головою організації став Василь Сторожук. На початку своєї діяльності товариство зіткнулося з опором від місцевого начальника громади (війта) Мар'яна Гудими, який раніше був засновником «Січі» і спочатку перешкоджав діяльності нової організації. Однак з часом він приєднався до «Лугу» та навіть став містоголовою. Луговики активно займалися різними заходами в селі: виконували обов'язки протипожежної охорони, організовували Лугові свята, проводили сходини на честь Героїв Крут і Героїв Базару, святкували Святвечір, проводили спільні вечери, брали участь у Святі Просвіти в місті Тисмениця, колядували та збирали пожертви для інвалідів, на підтримку Центральної Лугової Ради у Львові, «Рідної Школи», а також на пресовий фонд видання «Вісти з Лугу». У 1938 році вони планували відзначити 10-річчя осередку, але влада заборонила цей захід. На момент початку Другої світової війни товариство «Луг» у Юрківці налічувало понад 100 членів, з яких більше 60 мали лугові однострої.

Активні осередки «Лугу» були також у селах Вільшаниця, Королівка, Клубівці та Делева. Вільшаницький осередок був заснований у 1928 році. Спочатку його очолював Іван Солоничний, а з 1929 року — Василь Солоничний. У 1932 році головою ради став Михайло Івасюту. Цей осередок мав понад 100 членів. Луговики збиралися на сходини щосуботи, щонеділі та

у святкові дні. Вони мали власні протипожежні прилади, такі як гаки, відра, душениці, і активно боролися з пожежами, зокрема й уночі.

Товариство «Луг» у селі Королівка було засновано у 1927 році. Початковий період діяльності був важким, але з часом робота стабілізувалася. У липні 1930 року місцеві луговики організували фестин, на який приїхали учасники з Грушки, Юрківки, Палагичів, Бортників та Гринівців. Близько 300 членів організації виконували мішані вправи під керівництвом Василя Сторожука, голови «Лугу» з Юрківки. Луговички продемонстрували вправи з хустинами та ритмічні вправи, а луговики з Палагичів — вправу «Вежа». Луговики з Королівки відзначилися також гасінням пожежі на сільському фільварку. Незважаючи на відсутність води, вони разом із товаришами з Грушки, що мали сикавку, успішно загасили вогонь.

Осередок товариства «Луг» у селі Бортники налічував 85 луговиків і 20 спомагаючих членів. Літні сходини проводилися щочетверга та щосуботи, а взимку — щосуботи та щонеділі. Члени товариства освоїли та виконували п'ять лугових вправ і активно брали участь у боротьбі з пожежами в селі.

Після кількох років бездіяльності осередок «Луг» у селі Клубівці відновив свою діяльність у 1932 році, маючи 62 луговиків, 47 луговичок і 42 спомагаючих членів, а також «Лужок», що налічував 19 хлопців і 13 дівчат. У серпні 1932 року відбувся перший фестин. Попри успіхи, осередок зіткнувся з проблемою спроби влади забрати у нього сикавку для державної пожежної охорони, що могло призвести до ліквідації товариства через нездійснення ним своїх обов'язків щодо пожежогасіння. Для запобігання закриттю в червні 1933 року в селі Грушка була поставлена вистава «Невольник», а дохід від неї був використаний для придбання сикавки.

Активним було і товариство «Луг» у селі Делева під керівництвом Осипа Ковбаса. 13 січня 1939 року члени осередку разом з місцевим парохом о. Іванцівим організували подвійне різдвяне свято Просфори з Ялинкою. Під

час святкування були виголошені доповіді про цілі й завдання організації, а також про значення дисципліни та спільної праці.

Попри те, що деякі товариства перебували під впливом політичних партій, між українськими організаціями на Товмаччині була певна співпраця. Так, у серпні 1933 року осередок «Лугу» в селі Долина організував фестин, на який приїхали члени товариств «Сокіл» з села Петрів і «Каменярі» з села Горигляди. Усі три організації разом виконали гімнастичні вправи та провели спільну дефіляду, а дохід від фестину не був розділений між учасниками, а переданий на потреби місцевого осередку «Луг».

У селі Марківці осередок «Лугу» у співпраці з місцевою кооперативою заснував товариство «Відродження» в лютому 1933 року. На зборах було ухвалено рішення про заборону паління та вживання алкоголю, порушення якого тягнуло за собою штраф у 5 злотих. Ініціатором створення товариства став голова місцевого осередку «Луг» Василь Буртик.

У 1935 році, з нагоди десятиріччя товариства «Луг», в населених пунктах Товмаччини були організовані святкові заходи. 22 серпня 1935 року відбулося Лугове свято в селі Одаї, куди приїхали «Луги» з навколишніх сіл. Близько 300 учасників виконали лугові вправи.

Подібне святкування відбулося 1 вересня 1935 року в селі Олеша, де взяли участь 486 луговиків з населених пунктів Олеша, Милування, Вільшаниця, Юрківка, Одаї, Долина, Ісаків Городенківського району, Коропець Буцацького району, а також більше 2 тисяч глядачів. Серед присутніх були голова повітового товариства «Луг» Осип Колодницький та місцевий парох о. Іван Стрийський, який виступив з промовою про значення організації «Луг». Програма свята включала марш учасників з оркестром, комплекс гімнастичних вправ, вправи з палицями, «Вежу», ритмічні рухи луговичок під молитву «Боже великий, Творче всесильний», виконання національного та лугового гімнів оркестром, дефіляду, танці, а на завершення аматорський гурток місцевого «Лугу» поставив виставу «Їхав стрілець на війноньку».

Окрім власних свят, як-от Свято Лугової єдності, що відбулося 13 лютого 1927 року у місті Станиславові, учасниками якого стали осередки з Буківни, Милування та Підпечер, луговики Товмаччини також брали участь в урочистих заходах, організованих іншими культурно-просвітницькими товариствами. 13 вересня 1931 року на майдані між Станиславовом і селом Угорники відбулося ювілейне святкування з нагоди 50-річчя товариства «Рідна Школа», на яке зібралось близько 20 тисяч осіб з Станиславівського воєводства. Делегація «Лугів» з Товмаччини взяла участь у дефіляді та виконала лугові вправи перед присутніми.

З середини 1934 року товариство «Луг» стало найбільш популярною та масовою українською молодіжною організацією в Східній Галичині, що зберігалось до вересня 1939 року. Цьому сприяло активне ведення руханковоспортивної та культурно-просвітницької діяльності, криза в середині товариства «Сокіл» та зростання національної свідомості серед українського населення. У 1934 році «Луг» налічував 430 осередків, 20 з яких діяли на Товмаччині, а в 1936 році кількість осередків зросла до 718, об'єднавши 40 тисяч членів, тоді як «Сокіл» мав 23 тисячі, «Каменярі» – 13 тисяч, а Український Спортивний Союз – 4 тисячі. Станом на вересень 1939 року товариство «Луг» об'єднувало 934 організації з понад 30 тисячами членів.

Після приходу радянських військ на західноукраїнські землі товариства «Луг» разом з іншими молодіжними та культурно-освітніми організаціями були заборонені. Проте деякі осередки «Лугу» були ліквідовані раніше, наприклад, у селі Гринівці 25 березня 1939 року, коли за рішенням повітового старости було припинено діяльність місцевих організацій «Просвіта», «Луг» і «Каменярі» через порушення статуту. Під час перевірки бібліотеки читальні поліція виявила заборонені книжки «Український співаник» та повість «До слави», що і стало причиною розпуску цих товариств

Товариство «Луг», подібно до інших українських молодіжних організацій, своєю діяльністю в галузі протипожежної безпеки, фізкультури та культурно-освітніх ініціатив ставило за мету залучити українську молодь, об'єднати її та виховати покоління, здатне протистояти національному гнобленню в умовах окупації. Його завданням було сформувати національно свідомих, фізично загартованих, освічених та морально здорових громадян, здатних вистояти в умовах полонізації та пацифікації. На відміну від таких організацій, як «Січ», «Сокіл», «Каменярі», «Луг» залишався поза політичними партіями.

У Товмаччині було понад два десятки місцевих осередків товариства «Луг», найбільш активні з яких знаходились у селах Милування, Грушка, Буківна, Юрківка, Рошнів та інших. Діяльність лугових організацій більше орієнтувалась на культурно-просвітницьку та руханкову роботу, ніж на протипожежну, оскільки бракувало коштів для закупівлі необхідного обладнання.

Окупаційна влада розглядала зростання популярності «Лугу» як загрозу і намагалася обмежити або заборонити його діяльність з різних причин. Однак ані зовнішні, ані внутрішні труднощі не змогли зупинити розвиток організації. Навпаки, до середини 1930-х років «Луг» став найбільш масовою молодіжною організацією в Східній Галичині і залишався такою до осені 1939 року, коли радянська влада остаточно заборонила і розпустила його.

2.3. Вплив культурно-освітньої діяльності на національну свідомість

Історичний контекст міжвоєнного періоду у Волинському воєводстві був особливо складним через етнічну та політичну неоднорідність регіону. Національна свідомість українського населення перебувала під тиском як економічних, так і політичних умов, що вимагало активних культурно-освітніх заходів для збереження ідентичності. Молодіжні товариства,

зокрема українські, стали важливим інструментом у формуванні національної свідомості серед місцевої молоді, організовуючи культурно-просвітницькі ініціативи, театральні вистави, концертні програми та релігійно-національні заходи.

Молодіжні товариства організовували регулярні лекції, присвячені важливим періодам української історії, таким як доба Київської Русі, Козацька доба, боротьба українського народу за незалежність. Наприклад, одна з таких лекцій могла бути присвячена битві під Берестечком, де молодь знайомили з героїчними подіями боротьби українських козаків проти польської шляхти. Описуючи подвиги українських козаків, лектори прагнули донести молоді приклади самовідданості й патріотизму, що мали формувати в них національну гордість. Під час таких заходів зазвичай заохочувалося ставити запитання та обговорювати теми, що сприяло активному засвоєнню історичного матеріалу і розумінню його значення.

На базі молодіжних товариств часто діяли дискусійні клуби, які надавали можливість учасникам вільно обговорювати питання національної культури та традицій. Одна з поширених тем — збереження українських традицій у родині. Наприклад, обговорення могло стосуватися святкування Різдва з усіма притаманними українській культурі обрядовими елементами, як-то колядування, традиційний святковий стіл, кутя та вертепні вистави. Учасники ділилися власним досвідом дотримання традицій, а також обговорювали, як їх можна адаптувати та передавати майбутнім поколінням. Це виховувало в молоді усвідомлення важливості родинної спадщини, поваги до національних обрядів і звичаїв. [30]

У відповідь на політичні обмеження української мови у Волинському воєводстві, молодіжні товариства пропонували курси з української мови та літератури. Ці курси допомагали молоді не тільки здобувати знання, а й підкреслювали значення рідної мови як засобу збереження національної ідентичності. На таких курсах вивчали твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та інших класиків, які передавали ідеї боротьби за

свободу та незалежність. Наприклад, аналізуючи поезію Шевченка, особливо такі твори як "Кавказ" чи "Заповіт," слухачі отримували можливість усвідомити важливість національного самоусвідомлення і шанування культурного спадку.

Молодіжні товариства активно працювали над збереженням і популяризацією українського фольклору, зокрема народних пісень, казок, легенд та обрядової культури. Наприклад, товариства могли організовувати вечори народної творчості, де виконувалися традиційні українські пісні, розповідалися легенди, проводилися обряди, такі як традиційні весілля або купальські гуляння. Ці заходи надавали молоді можливість відчувати красу української культури, перейнятися національним духом і зрозуміти важливість збереження народної творчості для культурної ідентичності. Така діяльність допомагала підвищувати інтерес молоді до своїх етнічних коренів, стимулювала глибше розуміння народної спадщини.

Молодіжні товариства організовували поїздки до історичних місць, пов'язаних з боротьбою українського народу, як-от Замкова гора в Острозі чи фортеця в Дубно. Такі поїздки сприяли не лише глибшому розумінню історичних подій, а й дозволяли молоді відчувати зв'язок із землею предків. Під час екскурсій відбувалися бесіди про історію місцевих пам'яток, пов'язаних із героїчними сторінками українського народу. Важливим елементом таких заходів було неформальне спілкування, що надавало можливість молоді поділитися враженнями і відчувати єдність із однолітками на основі спільної культурної спадщини.

Театральні гуртки, створені при українських молодіжних організаціях, слугували не тільки засобом дозвілля, але й мали потужний виховний вплив на формування національної свідомості. Завдяки постановкам національних драм та вистав, що відображали важливі аспекти української культури та історії, молодь знайомила з національними цінностями, які сприяли формуванню почуття патріотизму та гордості за свій народ. Емоційна

залученість у процесі сприйняття театрального мистецтва посилювала вплив вистав, сприяючи глибшому проникненню ідей національної свідомості.

Твори Тараса Шевченка, зокрема його драматичні поеми, активно використовувалися в репертуарах молодіжних театральних гуртків. Зокрема, постановки поеми "Наймичка" або "Катерина" мали важливий виховний вплив. Ці драми відображали долю української жінки, соціальну несправедливість і гноблення, а також закликали до співчуття й розуміння тяжкої долі простих українців. Учасники вистав могли глибоко проникнутися образами своїх персонажів, зрозуміти глибину національних страждань, а глядачі, своєю чергою, емоційно переживали події на сцені, що сприяло підвищенню рівня їхньої національної свідомості.

Постановки "Енеїди" Івана Котляревського і драми "Украдене щастя" Івана Франка були популярними серед молодіжних театральних колективів. "Енеїда," як гумористичний твір, допомагала в доступній формі зображувати українську національну культуру, а також залучала молодь до роздумів про її самобутність. "Украдене щастя" демонструвало складні соціальні й моральні питання, які мали аналогію з життям українського народу. Через таких персонажів, як Анна, Михайло та Микола, глядачі могли відчутти глибокий конфлікт між бажанням щастя і суспільними обставинами, що сприяло глибоким роздумам про суспільні й національні цінності.

Особливо значимими для підвищення національної свідомості були вистави, присвячені історичним подіям і боротьбі українського народу за незалежність. Наприклад, постановки, які відображали події Козацької доби, викликали в молоді глибоке почуття гордості за героїчне минуле. Однією з популярних тем було зображення постатей козацьких героїв, як-от Богдана Хмельницького, Івана Сірка, що символізували українську стійкість та відвагу. Ці вистави сприяли вихованню патріотизму, а також надавали молоді історичні знання про боротьбу за національні ідеали, що особливо підсилювало почуття національної ідентичності.

Крім драматичних творів, молодіжні товариства також організовували вистави на основі українського фольклору. Такі вистави включали відтворення обрядових сцен, наприклад, українського весілля, вечорниць або святкування Івана Купала. Подібні постановки дозволяли молоді не лише дізнаватися про народні звичаї, але й брати активну участь у їх збереженні та відтворенні. Під час підготовки до таких вистав учасники вивчали автентичні елементи костюмів, народні пісні та танці, що розширювало їхні знання про українську культуру. Для глядачів такі постановки також мали глибокий виховний вплив, адже допомагали емоційно й глибоко засвоювати національні традиції, формували почуття гордості за свій народ.

Молодіжні театральні гуртки також організовували вистави, присвячені Різдву, Великодню та іншим національно-релігійним святам. Наприклад, різдвяні вертепи збирали велику кількість глядачів, адже поєднували релігійні сюжети з українськими традиціями. На таких виставах були представлені традиційні українські колядки, вертепні сцени з персонажами, як-от ангели, пастухи, та інші. Ці вистави не тільки привертали увагу до релігійного аспекту, а й наголошували на національній ідентичності, підсилюючи почуття єдності серед молоді й місцевої громади.

Театральні гуртки також влаштовували тематичні вечори, присвячені українським діячам культури, як-от Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Наприклад, під час "Шевченківських вечорів" читалися його поезії, інсценувалися уривки з його творів, що спонукало молодь глибше усвідомлювати ідеї свободи, соціальної справедливості та національної самоповаги. Подібні заходи сприяли поширенню культурної спадщини серед молоді, формували національну свідомість і закликали до активної громадянської позиції.

Українські народні пісні та хорові твори, які виконували молодіжні музичні гуртки, мали потужний виховний вплив, допомагаючи утвердити національні цінності та ідентичність серед молоді. Виконання української музики підсилювало зв'язок із рідним краєм, сприяло формуванню поваги до

національних героїв і шануванню етнічних коренів, особливо в умовах домінування польської культури. Концерти та музичні вечори, організовані товариствами, допомагали гуртувати громаду навколо українських культурних цінностей, підносячи національний дух. [37]

Однією з основних складових репертуару молодіжних хорів та музичних гуртків були українські народні пісні, які передавали фольклорні мотиви, історії з життя українського народу, його радості й страждання. Наприклад, популярними були виконання обрядових пісень, таких як весільні, колядки, гаївки, що мали глибокий національний зміст і допомагали молоді усвідомити зв'язок з культурними традиціями. Під час виконання колядок на різдвяних вечорах молодь мала можливість відчутти особливу духовну єдність, яка зміцнювала відчуття приналежності до української культури. Такі заходи нагадували про унікальність українських звичаїв та їх важливість для збереження національної ідентичності.

Молодіжні товариства активно популяризували твори українських композиторів, таких як Микола Лисенко, Кирило Стеценко, Олександр Кошиць, які створювали хорові композиції на основі народних мотивів і традиційної музики. Вибір цих творів не був випадковим, адже вони несли глибокий зміст і підкреслювали культурні та етнічні особливості українського народу. Наприклад, пісні Лисенка, такі як "Боже Великий, Єдиний," виконувалися на національних святах, створюючи атмосферу єдності й спільності. Виконання таких творів підсилювало почуття національної гордості серед молоді, особливо в сільській місцевості, де польський культурний вплив був відчутний найбільше.

Молодіжні товариства регулярно організовували концерти, які виконували функцію культурної єдності серед місцевих громад. Під час таких заходів звучали не тільки українські народні пісні, але й урочисті твори, присвячені історичним подіям та національним героям. Наприклад, концерт, присвячений пам'яті Тараса Шевченка, міг включати виконання творів на його поезії, що додавало події важливого символічного значення.

Ці вечори ставали нагодою не лише для спільного проведення часу, а й для поширення національних цінностей. Концерти сприяли розвитку патріотичних почуттів серед молоді та всіх присутніх, оскільки підкреслювали важливість збереження рідної культури та її популяризації.

Молодіжні товариства також організовували вечори народної творчості, де, окрім хороших виконань, проходили музичні конкурси на краще виконання народних пісень та обрядових мелодій. У таких заходах молодь мала можливість не лише співати, а й демонструвати свої знання про походження тієї чи іншої пісні, її значення у традиційній культурі. Наприклад, під час вечора, присвяченого темі козацької спадщини, молодь виконувала патріотичні пісні про козаків, як-от "Гей, соколи" чи "Ой на горі та жінці жнуть," що відображало героїчну сторінку історії України. Подібні вечори формували у молоді повагу до національної культури, привертали увагу до фольклорної спадщини та стимулювали її збереження.

Регулярні репетиції музичних гуртків не лише допомагали відточувати музичні навички, але й виконували важливу виховну функцію. Музичні заняття вимагали від молоді дисципліни, уваги та терпіння, що сприяло розвитку відповідальності та організованості. Окрім цього, репетиції часто супроводжувалися обговоренням змісту та походження пісень, що давало можливість поглибити знання про українську культуру та історію. Такий підхід допомагав формувати у молоді повагу до рідного мистецтва, сприяв усвідомленню власної ідентичності та важливості її збереження.

Молодіжні товариства активно займалися літературною просвітою, відкриваючи доступ до національної літератури та преси. Літературні гуртки сприяли популяризації творів українських класиків і сучасних авторів, які висвітлювали теми боротьби за національну свободу, важливість збереження культури та мови. Читання поезії, дискусії на теми національних цінностей, засвоєння ідей культурної єдності в умовах розмаїття сприяли створенню потужного освітнього середовища для формування національної свідомості.

Літературна діяльність давала молоді змогу усвідомити важливість культурної ідентичності в умовах політичного тиску.

Організація національно-релігійних свят, таких як Різдво, Великдень та інші, сприяла укріпленню національної свідомості, адже ці свята поєднували релігійні та національні традиції. Молодіжні товариства організовували театралізовані дійства, пов'язані з національними звичаями, які допомагали передавати ідеї національної ідентичності. Ці заходи укорінювали в молоді почуття приналежності до нації, посилювали зв'язок із традиціями предків та наголошували на важливості єдності в умовах політичного та культурного впливу інших націй.

Спортивні заходи, організовані молодіжними товариствами, не лише сприяли фізичному розвитку, а й виховували почуття колективізму та відповідальності. Змагання, спортивні ігри та походи виховували у молоді національний дух, зберігаючи традиції фізичної підготовки, що було особливо важливим у контексті національної боротьби. Спорт також слугував засобом пропаганди ідеї національної гідності та патріотизму.

Молодіжні товариства активно розповсюджували літературу, присвячену українській історії та культурі, що виконувало функцію підтримки національної ідентичності. Видавнича діяльність дозволяла популяризувати ідеї незалежності, права національної самоідентифікації та культури серед молоді. Публікація статей, віршів, публіцистичних матеріалів, присвячених українським національним героям та історичним подіям, сприяла зміцненню культурного фронту в умовах міжетнічної напруги. [19]

Культурно-освітня діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства у міжвоєнний період 1921-1939 рр. мала значний вплив на розвиток національної свідомості серед української молоді. Ці товариства використовували широкий спектр культурно-просвітницьких, театральних, музичних, спортивних та літературних форм і методів, завдяки чому молодь могла зберігати національну ідентичність, усвідомлювати свою культурну

спадщину та активно протистояти асиміляційним процесам. Діяльність молодіжних організацій стала своєрідним центром культурного та національного виховання, сприяючи формуванню самосвідомості та гордості за національне надбання.

Тому, можна стверджувати, що культурно-освітня діяльність молодіжних товариств сприяла не лише збереженню національної свідомості, а й закладенню основ для формування патріотичних цінностей у наступних поколіннях.

Висновки до розділу 2

З огляду на соціально-політичну ситуацію того часу, культурно-просвітницька діяльність цих товариств була засобом формування національної свідомості, підтримки та поширення української культурної ідентичності серед молоді. Залучення до різних форм культурного самовираження сприяло пробудженню у молоді почуття єдності та відповідальності за збереження національних цінностей.

Молодіжні товариства Волині, як-от "Пласт", "Просвіта" та інші організації, використовували широкий спектр методів та форм культурної роботи. Лекції, курси з української мови та літератури стали важливими засобами поширення знань, поглиблення розуміння української історії та мови, допомагаючи відродженню національної свідомості в умовах політичних обмежень. Під час лекцій та курсів молодь знайомила з історичними подіями, культурними традиціями, героями національної історії, що сприяло зміцненню патріотичних настроїв.

Театральні гуртки та драматичні вистави стали не лише популярною формою розваги, а й інструментом національного виховання. Через постановки творів українських авторів, обігрування історичних подій та відображення національних цінностей молодь могла переживати та переосмислювати соціально важливі теми, знайомитися з українською культурною спадщиною. Театральна діяльність не тільки виховувала почуття

гордості за українське мистецтво, а й формувала громадянську відповідальність, допомагала усвідомити соціальні проблеми та їхнє значення для українського суспільства.

Музична діяльність також відіграла важливу роль у національному вихованні. Організація концертів, хорових гуртків та вечорів народної музики давала змогу молоді занурюватися у світ української пісенної та музичної культури. Народні пісні, твори українських композиторів, зокрема Кирила Стеценка, Миколи Лисенка та Олександра Кошиця, передавали цінності національної ідентичності, а музичні заходи слугували основою для згуртування громади. Пісні та інструментальні композиції під час таких заходів сприяли відродженню фольклорних традицій, зміцнювали зв'язок між поколіннями.

Читальні та бібліотеки при молодіжних товариствах відкривали доступ до національної літератури, сприяли підвищенню рівня освіченості та формували національну свідомість. Молодь отримувала можливість читати українську пресу, обговорювати твори українських класиків, таких як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, що дозволяло глибше усвідомити національні ідеї, відчувати гордість за культурні надбання свого народу. Літературні гуртки стали місцем інтелектуального розвитку, сприяли вихованню у молоді цінностей культурної спадщини та національної єдності.

Організація традиційних свят, таких як Різдво, Великдень, а також свят на честь українських героїв, була потужним інструментом збереження культурної спадщини. Святкові заходи дозволяли молоді відчувати національну приналежність, зануритися в традиції предків, зрозуміти важливість культурних звичаїв. Це сприяло посиленню національної самосвідомості, підтримці почуття спільності та гордості за своє культурне коріння.

Спортивно-оздоровчі заходи, зокрема фізичні вправи та спортивні ігри, також посіли важливе місце в діяльності молодіжних організацій Волині. Спортивні змагання не лише сприяли фізичному розвитку, а й виховували

дисципліну, колективізм, почуття відповідальності. Фізична підготовка була важливою складовою національно-патріотичного виховання, оскільки молодь усвідомлювала важливість бути фізично здоровими і готовими до захисту свого народу.

Загалом, культурно-освітня діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства 1921-1939 рр. мала всебічний вплив на молодь, сприяючи формуванню національної свідомості, вихованню патріотичних почуттів, збереженню та популяризації української культурної спадщини. Молодіжні організації відігравали роль центрів національного виховання, де молодь отримувала знання про свої корені, відчувала гордість за українську культуру та ставала носіями національних цінностей.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ТОВАРИСТВ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА (1921–1939 РР.)

У сучасному освітньому процесі значна увага приділяється формуванню компетентностей, що спрямовані на розвиток вміння здобувачів освіти орієнтуватися у суспільному житті, аналізувати соціально-культурні явища, будувати власну ідентичність та активно діяти в суспільстві [63, с. 11]. Особливо важливими у контексті вивчення історії є соціальна та культурна компетентності, які дозволяють учням і студентам зрозуміти роль культури в житті суспільства, формування традицій та значення історичних змін.

Соціальна компетентність передбачає здатність до співпраці, розуміння норм і цінностей суспільства, а також адаптацію до соціальних змін. Натомість культурна компетентність полягає у розумінні культурних процесів, їхніх історичних передумов і здатності до аналізу культурного розвитку як частини загальної історії [63, с. 8].

Тема діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства 1921–1939 рр. є яскравим прикладом для розвитку зазначених компетентностей. У міжвоєнний період молодіжні об'єднання відігравали значну роль у формуванні національної ідентичності, соціалізації молоді, збереженні та популяризації культурних традицій. Аналіз їхньої діяльності дозволяє сформуванню у здобувачів освіти глибше розуміння соціально-культурних процесів того часу.

Аналіз навчальних програм середньої та вищої освіти показує, що тема діяльності молодіжних товариств міжвоєнного періоду Волині представлена досить обмежено. У шкільних курсах історії України для 10–11 класів вона згадується в контексті загальної політики Польщі на українських землях, проте не розкривається детально. Здобувачі освіти мають дізнатися про

особливості українсько-польських відносин, причини національно-визвольних рухів і роль молодіжних організацій у збереженні національної культури [24, с. 36].

У вищих навчальних закладах тема знаходить більш детальне висвітлення в рамках дисциплін «Історія України» та «Соціально-культурна діяльність у міжвоєнний період». Наприклад, у робочій програмі спеціальності 032 Історія та археологія Волинського національного університету імені Лесі Українки передбачено розгляд молодіжного руху Волині як частини загальноукраїнського культурного відродження [68, с. 17].

Тому методика формування соціальної та культурної компетентності має враховувати як вікові особливості здобувачів освіти, так і специфіку навчальних закладів.

Соціальна компетентність учнів і студентів може бути сформована за допомогою таких методів:

1. Аналіз джерел. Робота з автентичними документами, що висвітлюють діяльність молодіжних товариств Волині, наприклад статутами «Просвіти» або протоколами зборів «Пласту». Завдання: визначити, які цілі ставили перед собою ці організації та як вони сприяли соціалізації молоді.

2. Дискусії та дебати. Проведення обговорень на тему: «Чи могли молодіжні товариства міжвоєнного періоду стати основою для побудови незалежної України?» Учні формулюють аргументи на основі історичних фактів і вчаться конструктивно відстоювати свої думки.

3. Рольові ігри. Інсценування зборів молодіжної організації. Завдання: розробити план дій щодо збереження української культури в умовах асиміляційної політики польської влади.

4. Проектна діяльність. Учні створюють проекти, присвячені діяльності конкретних товариств (наприклад, створення макету будинку «Просвіти» або розробка туристичного маршруту історичними місцями Волині).

Культурна компетентність може бути розвинута через:

1. Аналіз культурних текстів. Вивчення текстів українських пісень, поезій, написаних під впливом діяльності молодіжних організацій. Завдання: визначити, які цінності вони популяризували.

2. Використання інтерактивних технологій. Наприклад, створення ментальних карт, які показують взаємозв'язок між діяльністю молодіжних товариств та розвитком української культури.

3. Екскурсії та віртуальні подорожі. Відвідування місць, пов'язаних із діяльністю молодіжних організацій (наприклад, будівлі колишніх осередків «Пласту» чи «Просвіти»).

4. Творчі завдання. Учні розробляють виставу або плакат, присвячені діяльності молодіжних організацій Волині.

Для закріплення знань і розвитку компетентностей пропонується використовувати такі завдання:

- Завдання на аналіз джерел: «Прочитайте фрагмент статуту організації “Пласт”. Визначте, які соціальні функції вона виконувала».
- Завдання на створення асоціативного ряду: «Складіть асоціативний ряд до слова “Просвіта”. Які цінності воно символізує?»
- Хронологічні завдання: «Розташуйте в хронологічному порядку ключові події, пов'язані з діяльністю молодіжних товариств на Волині у 1921–1939 рр.».

Ось тест на тему "Культурна освітня діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства (1921–1939 рр.)". Тест містить різні типи питань: вибір однієї відповіді, множинний вибір, встановлення відповідностей і хронології.

Частина 1: Питання з вибором однієї правильної відповіді (10 питань)

Яке товариство було найбільш впливовим у Волинському воєводстві в міжвоєнний період?

- А) «Союз українок»
- Б) «Пласт»
- В) «Просвіта»

Г) «Сокіл»

Правильна відповідь: В

У якому році Волинське воєводство було утворене як адміністративна одиниця Польщі?

А) 1919 р.

Б) 1921 р.

В) 1925 р.

Г) 1928 р.

Правильна відповідь: Б

Головною метою товариства "Пласт" було:

А) Відновлення державної незалежності України.

Б) Виховання молоді в національно-патріотичному дусі.

В) Пропагування спортивного руху.

Г) Політична боротьба за права українців.

Правильна відповідь: Б

Який відомий культурний діяч очолював діяльність товариства "Просвіта" на Волині?

А) Олександр Олесь

Б) Лев Лепкий

В) Іван Огієнко

Г) Михайло Грушевський

Правильна відповідь: В

У якому місті Волинського воєводства було найбільше осередків "Просвіти"?

А) Луцьк

Б) Рівне

- В) Кременець
- Г) Володимир-Волинський

Правильна відповідь: А

Що сприяло активізації діяльності молодіжних товариств у 1920-х роках?

- А) Зміцнення польської держави.
- Б) Підтримка місцевої польської влади.
- В) Політика "українізації".
- Г) Реакція на асиміляційну політику Польщі.

Правильна відповідь: Г

Який культурний захід проводили осередки "Просвіти"?

- А) Організація спортивних ігор.
- Б) Виставки образотворчого мистецтва.
- В) Театральні вистави й хорові співи.
- Г) Лекції на політичні теми.

Правильна відповідь: В

Що стало головною перешкодою діяльності українських товариств у 1930-х роках?

- А) Економічна криза.
- Б) Розкол у національному русі.
- В) Політика "пацифікації".
- Г) Заборона діяльності на рівні Сейму.

Правильна відповідь: В

Який підрозділ «Пласту» займався фізичним вихованням?

- А) "Спортивна сотня"
- Б) "Ватра"

В) "Соколи"

Г) "Лісові друзі"

Правильна відповідь: В

Що символізувало товариство "Пласт"?

А) Освіту

Б) Військову підготовку

В) Молодіжне самоврядування

Г) Єдність і самовідданість

Правильна відповідь: Г

Частина 2: Множинний вибір (5 питань)

Які культурні заходи організовували молодіжні товариства?

(Обрати кілька варіантів)

А) Хорові співи

Б) Проведення спортивних змагань

В) Відкриття українських шкіл

Г) Випуск власних газет

Правильна відповідь: А, Б, Г

Які цілі переслідувала діяльність "Просвіти"?

(Обрати кілька варіантів)

А) Збереження української мови

Б) Асиміляція польськомовного населення

В) Відкриття бібліотек

Г) Виховання патріотизму

Правильна відповідь: А, В, Г

Які причини обмеження діяльності українських організацій на Волині?

(Обрати кілька варіантів)

- А) Політика "пацифікації"
- Б) Недостатнє фінансування
- В) Асиміляційна політика польської влади
- Г) Міграція українського населення

Правильна відповідь: А, В

Які методи роботи використовували осередки молодіжних товариств?

(Обрати кілька варіантів)

- А) Відкриття культурних центрів
- Б) Організація лекцій
- В) Проведення політичних протестів
- Г) Випуск друкованих видань

Правильна відповідь: А, Б, Г

Які українські традиції зберігалися через діяльність молодіжних організацій?

(Обрати кілька варіантів)

- А) Святкування Різдва
- Б) Колективна робота на полі
- В) Народні танці
- Г) виготовлення національного одягу

Правильна відповідь: А, В, Г

Частина 3: Встановлення відповідностей (3 питання)

Встановіть відповідність між організаціями та їх діяльністю:

- «Пласт» → А) Військове виховання
- «Просвіта» → Б) Освітня діяльність
- «Сокіл» → В) Спортивна підготовка

Правильна відповідь:

«Пласт» – А, «Просвіта» – Б, «Сокіл» – В

Встановіть відповідність між роками та подіями:

1921 р. → А) Утворення Волинського воєводства

1930 р. → Б) Початок політики "пацифікації"

1934 р. → В) Масове закриття українських шкіл

Правильна відповідь:

1921 р. – А, 1930 р. – Б, 1934 р. – В

Встановіть відповідність між лідерами та їхньою діяльністю:

Іван Огієнко → А) Освітні реформи

Євген Коновалець → Б) Організація молодіжного руху

Митрополит Андрей Шептицький → В) Релігійна підтримка молоді

Правильна відповідь:

Іван Огієнко – А, Євген Коновалець – Б, Андрей Шептицький – В

Частина 4: Хронологія та аналітика (2 питання)

Розташуйте події в хронологічній послідовності:

А) Початок політики "пацифікації"

Б) Створення Волинського воєводства

В) Закриття українських шкіл

Г) Активізація діяльності "Просвіти"

Правильна відповідь: Б, Г, А, В

Яке значення мала діяльність молодіжних організацій для українського суспільства Волині?

А) Зміцнення національної ідентичності

Б) Підтримка польської держави

В) Асиміляція з польською культурою

Г) Підготовка до збройного повстання

Правильна відповідь: А

Методика формування соціальної та культурної компетентності на прикладі діяльності молодіжних товариств Волині дозволяє учням і студентам краще зрозуміти особливості міжвоєнного періоду. Цей підхід сприяє розвитку аналітичного мислення, навичок співпраці та вміння адаптуватися до сучасних викликів, пов'язаних із культурною ідентичністю.

Вивчення культурно-освітньої діяльності молодіжних товариств Волинського воєводства 1921–1939 рр. стає не лише історичним екскурсом, але й прикладом для наслідування. Ці матеріали дають змогу сформувати у школярів розуміння важливості освіти, культури та громадської активності у житті суспільства. Завдяки цьому учні отримують не лише знання, але й натхнення для формування власних цінностей та активної життєвої позиції.

Робота з такими матеріалами є важливим інструментом для підготовки молодого покоління до розуміння складності історичних процесів, усвідомлення ролі особистості в історії та здобуття навичок, які вони зможуть застосовувати у сучасному житті. У результаті учні отримують глибше уявлення про історію свого регіону, а також розвивають компетентності, що необхідні для успішного навчання та активної участі у житті громади.

ВИСНОВКИ

Аналіз історіографії засвідчив, що питання освіти та культурного розвитку молодіжних організацій Волині вже були об'єктом дослідження українських та польських істориків. Дослідження різних аспектів цього періоду відбувалися у різні епохи: доробки еміграційних дослідників, радянської історіографії та сучасних українських істориків містять важливі свідчення про національно-освітні процеси. Особлива увага приділялася проблемам української освіти та її обмежень у контексті полонізаційної політики, що було характерним для багатьох праць дослідників. Натомість новітні дослідження значно поглибили розуміння цих процесів, використовуючи ширшу джерельну базу та методологічні підходи.

По-друге, джерельна база дослідження є надзвичайно різноманітною та включає архівні документи, періодичні видання, мемуари, офіційні документи, візуальні матеріали, наукові дослідження та електронні ресурси. Особливу роль відіграють архівні матеріали Державного архіву Волинської області та Центрального державного історичного архіву України, які зберігають документи, що дозволяють реконструювати культурну діяльність молодіжних товариств Волині в умовах польської влади. Періодичні видання, такі як "Волинське слово" та "Наш шлях", надають цінну інформацію про суспільні настрої, діяльність молодіжних товариств та культурно-освітні події. Мемуари та особисті щоденники учасників також розширюють уявлення про суб'єктивні аспекти діяльності цих товариств.

По-третє, методологічна основа дослідження включає використання історико-хронологічного, проблемно-порівняльного та системно-структурного методів, що дозволяє глибоко та всебічно проаналізувати культурно-освітню діяльність молодіжних товариств. Принцип історизму забезпечує аналіз подій у хронологічному контексті, а принцип об'єктивності дозволяє уникати упередженості, поєднуючи джерела різного походження. Міждисциплінарний підхід сприяє застосуванню ширшого спектру

теоретичних та практичних підходів, що дає змогу більш повно охопити специфіку діяльності товариств в умовах польської адміністрації.

Загалом, узагальнена джерельна база та методологічний інструментарій дослідження дозволяють отримати достовірні дані про вплив молодіжних товариств на культурно-освітній розвиток Волині, забезпечують об'єктивність висновків і роблять внесок у розширення наукового розуміння цього періоду в історії регіону.

З огляду на соціально-політичну ситуацію того часу, культурно-просвітницька діяльність цих товариств була засобом формування національної свідомості, підтримки та поширення української культурної ідентичності серед молоді. Залучення до різних форм культурного самовираження сприяло пробудженню у молоді почуття єдності та відповідальності за збереження національних цінностей.

Молодіжні товариства Волині, як-от "Пласт", "Просвіта" та інші організації, використовували широкий спектр методів та форм культурної роботи. Лекції, курси з української мови та літератури стали важливими засобами поширення знань, поглиблення розуміння української історії та мови, допомагаючи відродженню національної свідомості в умовах політичних обмежень. Під час лекцій та курсів молодь знайомила з історичними подіями, культурними традиціями, героями національної історії, що сприяло зміцненню патріотичних настроїв.

Театральні гуртки та драматичні вистави стали не лише популярною формою розваги, а й інструментом національного виховання. Через постановки творів українських авторів, обігрування історичних подій та відображення національних цінностей молодь могла переживати та переосмислювати соціально важливі теми, знайомитися з українською культурною спадщиною. Театральна діяльність не тільки виховувала почуття гордості за українське мистецтво, а й формувала громадянську відповідальність, допомагала усвідомити соціальні проблеми та їхнє значення для українського суспільства.

Музична діяльність також відігравала важливу роль у національному вихованні. Організація концертів, хорових гуртків та вечорів народної музики давала змогу молоді занурюватися у світ української пісенної та музичної культури. Народні пісні, твори українських композиторів, зокрема Кирила Стеценка, Миколи Лисенка та Олександра Кошиця, передавали цінності національної ідентичності, а музичні заходи слугували основою для згуртування громади. Пісні та інструментальні композиції під час таких заходів сприяли відродженню фольклорних традицій, зміцнювали зв'язок між поколіннями.

Читальні та бібліотеки при молодіжних товариствах відкривали доступ до національної літератури, сприяли підвищенню рівня освіченості та формували національну свідомість. Молодь отримувала можливість читати українську пресу, обговорювати твори українських класиків, таких як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, що дозволяло глибше усвідомити національні ідеї, відчувати гордість за культурні надбання свого народу. Літературні гуртки стали місцем інтелектуального розвитку, сприяли вихованню у молоді цінностей культурної спадщини та національної єдності.

Організація традиційних свят, таких як Різдво, Великдень, а також свят на честь українських героїв, була потужним інструментом збереження культурної спадщини. Святкові заходи дозволяли молоді відчувати національну приналежність, зануритися в традиції предків, зрозуміти важливість культурних звичаїв. Це сприяло посиленню національної самосвідомості, підтримці почуття спільності та гордості за своє культурне коріння.

Спортивно-оздоровчі заходи, зокрема фізичні вправи та спортивні ігри, також посіли важливе місце в діяльності молодіжних організацій Волині. Спортивні змагання не лише сприяли фізичному розвитку, а й виховували дисципліну, колективізм, почуття відповідальності. Фізична підготовка була важливою складовою національно-патріотичного виховання, оскільки молодь

усвідомлювала важливість бути фізично здоровими і готовими до захисту свого народу.

Загалом, культурно-освітня діяльність молодіжних товариств Волинського воєводства 1921-1939 рр. мала всебічний вплив на молодь, сприяючи формуванню національної свідомості, вихованню патріотичних почуттів, збереженню та популяризації української культурної спадщини. Молодіжні організації відігравали роль центрів національного виховання, де молодь отримувала знання про свої корені, відчувала гордість за українську культуру та ставала носіями національних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баїк Л. З історії розвитку української школи в Галичині (1869–1939 рр.). Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи. Київ, 1992. С. 5–17.
2. Баїк Л., Мітюров Б. Стан народної освіти, школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської монархії. Дрогобич, 1965. 57 с.
3. Барвінський Б. В справі підручника для 1 класу середніх шкіл. Львів, 1911. 79 с.
4. Біленький Я. Навчання української мови в середній школі. Українська школа. Львів, 1934. С. 15–42.
5. Білоніжка П., Матковський О., Павлишин В. Перші підручники з мінералогії, видані українською мовою у другій половині XIX ст.. Мінералогічний збірник. 2004. № 54. Вип. 1. С. 172–181.
6. Благий В. Шкільництво в Галичині на початку XX ст. : історико-соціологічний аспект. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 76 с.
7. Василюк А. Тенденції реформування шкільної освіти Польщі (XX – поч. XXI ст.) : автореферат дисертації доктора педагогічних наук: 13.00.01. Тернопіль, 2011. 40 с.
8. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920). Мюнхен : Український вільний університет. Серія: Скрипти. 1969. Ч. 33. 226 с.
9. Галай М. Польська система підготовки вчителів у 1918–1932 роках. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2011. Вип. 31. С. 281–286.
10. Ганусин О. Повсякденне життя української інтелігенції Галичини в другій половині XIX – на початку XX ст. : автореферат дисертації кандидата історичних наук : 07.00.01. Львів, 2018. 20 с.

11. Герасимович І. Українські школи під польською владою. Відбитка з “Народного календаря” на 1924 рік. Станіславів : Бистриця, 27 с.
12. Герцюк Д. Громадська підтримка розвитку української середньої школи в Галичині (кінець XIX — перша третина XX ст.). Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2008. Вип. 24. С. 245 – 252.
13. Домбровський О. Українська Академічна гімназія у Львові: з перспективи історичного минулого й сучасного. Академічна гімназія у Львові: історія і сучасність : збірник праць наукової конференції. Львів, 1999. С. 4–10.
14. Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919–1939рр.) Івано-Франківськ, 2007. 392 с.
15. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.
16. Качмар В., Смолій М. Сторінки історії Львівського університету за матеріалами німецькомовних документів. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 168 с.;
17. Копач І. З історії українських шкільних книжок. Двадцятип’ятиліття товариства “Учительська громада”. Львів, 1935. С. 137–139.
18. Кошелєва Н. Українське шкільництво і освітня політика крайової адміністрації та сейму в Галичині (1890– 1914рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2002. 17 с.
19. Крамар Ю. В. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя : монографія / Юрій Вікторович Крамар. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – 404 с
20. Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX перша половина XX століття). Історикопедагогічний аспект. Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. 328 с.

21. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918рр.). Львів, 1997. 222 с.
22. Макарушка О. До реформи навчання української мови й письменства в гімназіях. Рідна школа. 1927. Чис. 4. С. 7–8;
23. Мисак Н. Середня освіта як важливий чинник у формуванні української інтелігенції в Галичині наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття. Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2015. Вип. 8. С. 100–117.
24. Моряк-Протопова Х. Крайова шкільна рада у Галичині: повноваження, структура і вплив на розвиток шкільництва у 1867–1918 рр. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. Вип. 54. С. 73–80.
25. Нагірняк А. Польська освітня політика на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Емінак. 2018. № 1(1). С. 93–97.
26. Пахолків С. Українська інтелігенція в Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів : “Піраміда”, 2014. 612 с.
27. Романчук Ю. Українська Комісія для виготовлення шкільних підручників. Двадцятип’ятиліття товариства “Учительська громада”. Львів, 1935. С. 133–136.
28. Руда О. Діяльність Кураторії Львівського шкільного округу у 1921–1939 рр. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 46. С. 192–196.
29. Руда О. Мовний утравізм як спроба асиміляції українського населення міжвоєнної Галичини. Україна– Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2017. Вип. 10. С. 56–71.
30. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. Івана Крип’якевича. Львів, 2019. 802 с.

31. Руда О. Розвиток освітніх процесів у Львові (1923–1939). Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. 2015. Вип.16. С. 221–235.
32. Савшак Т. Навчальні підручники з історії для українських середніх шкіл Галичини середини ХІХ — початку ХХ ст. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2014. Вип.16. С. 108–114.
33. Сірополко С. Історія освіти в Україні. К. : Наукова думка, 2001. 912 с
34. Скварок Н. Класичні і новітні мови у навчальному процесі першої Української Львівської Академічної гімназії. Історико-педагогічний альманах. 2010. Вип. 1. С. 88–93.
35. Соляр І. Академічна гімназія. Енциклопедія Львова. / за ред. А. Козицького та І. Підкови. Львів : “Літопис”, 2007. Т. 1. С. 44–46.
36. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ, 1994. 143 с.;
37. Федорович К. Українські школи в Галичині у світлі законів і практики. Львів : з друкарні видавничої спілки “Діло”, 1924. 94 с.
38. Целевич В. Шкільні закони а українські середні школи. Українська школа. Львів : з друкарні наукового товариства імени Шевченка, 1925. Т. I. С. 2–17.
39. Яремчук В. Правовий статус українських шкіл в Республіці Польща у 1919–1939 рр. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009. Вип. 2. С. 31–42.
40. Андрухів І., Б. Трофим’як Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини: (друга половина ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.). Тернопіль : Економічна думка, 2001. 696 с.
41. Боровський В. До історії українського Пласту на Волині. Літопис Волині : наук-попул. зб. волинезнавства. Вінніпег, 1971–1972. Ч. 10–11. С. 31-41.

42. Візитів Ю.М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період: Монографія. Рівне : Волинські обереги, 2008. 180 с.
43. Дем'янюк О.Й. Формування військового кадрового складу ОУН та УПА з числа вихованців Пласту. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. 2003. № 474. С. 60–66.
44. Держархів Волинської області (далі – ДАВО). Ф. 1. Оп. 2. спр. 1837.
45. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 1838.
46. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3298.
47. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3614.
48. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3727.
49. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3785.
50. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 4419.
51. ДАВО. Ф. 36. Оп. 13а. Спр. 275.
52. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 650.
53. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1206.
54. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1825.
55. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 2316.
56. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992. 80 с.
57. Андрухів І., Гаврилюк С. Тисмениця. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. 494 с. + 110 с. іл.
58. А так працює один Луг... Вісти з Лугу. 1939. 1 червня. Ч. 10. С. 155–157.
59. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. 232 с.
60. Величаве ювілейне свято «Рідної Школи» в Станиславові при участі Лугів. Вісти з Лугу. 1931. Серпень–вересень. Ч. 8–9. С. 12.
61. Вісти з Лугу. 1926. 25 липня. Ч. 1. С. 1.
62. Вісти з Лугу. 1926. 25 жовтня. Ч. 4. С. 14–15.

63. Вісти з Лугу. 1926. 25 грудня. Ч. 6. С. 13–14.
64. Вісти з Лугу. 1927. 25 лютого. Ч. 2 (8). С. 4.
65. Вісти з Лугу. 1927. 25 березня. Ч. 3 (9). С. 11–13.
66. Вісти з Лугу. 1929. 25 травня. Ч. 5. С. 11–12.
67. Вісти з Лугу. 1929. 25 жовтня. Ч. 10. С. 14–15.
68. Вісти з Лугу. 1929. 25 грудня. Ч. 12. С. 6.
69. Вісти з Лугу. 1930. 25 липня. Ч. 7. С. 9–10.
70. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 72. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 29, 85, 114.
71. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 72. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 12.
72. До Повітових Лугових Комітетів Покуття! Інформаційний обіжник. Луговик. 1927. 20 березня. Ч. 3. С. 16.
73. Загальний З'їзд відпоручників Лугів. Вісти з Лугу. 1934. квітень Ч. 4. С. 3–8.
74. З життя Лугів. Вісти з Лугу. 1930. травень. Ч. 5. С. 11.
75. З життя Лугів. Вісти з Лугу. 1930. вересень. Ч. 9. С. 13.
76. З життя Лугів. Вісти з Лугу. 1930. листопад. Ч. 11. С. 8.
77. З життя Лугів. Вісти з Лугу. 1931. лютий. Ч. 2. С. 13.
78. З життя Лугів. Вісти з Лугу. 1932. лютий. Ч. 2. С. 17.
79. З життя Лугів. Вісти з Лугу. 1932. травень. Ч. 5. С. 13.
80. З життя Лугів. Вісти з Лугу. 1932. жовтень-листопад. Ч. 10–11. С. 15.
81. З життя Лугової організації. Вісти з Лугу. 1936. лютий. Ч. 2. С. 30.
82. З Лугової сім'ї. Вісти з Лугу. 1927. 25 березня. Ч. 3 (9). С. 12.
83. Лугова карність і солідарність. Вісти з Лугу. ч. 4. 25 жовтня 1926. С. 3, 18–19.
84. Лугове Свято в Милуванні. Вісти з Лугу. 1930. 25 серпня. Ч. 8. С. 12–13.

85. Лугове Свято в Милуванні. Вісти з Лугу. 1934. липень. Ч. 7. С. 12–13.
86. «Луг» у Товмаччині. Вісти з Лугу. 1926. 25 липня. Ч. 1. С. 11.
87. Місцеві ювілейні свята. Вісти з Лугу. 1936. січень. Ч. 1. С. 15.
88. Науменко К. Луг. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла – Мі. С. 282.
89. Не хияйте вниз прапора! Вісти з Лугу. 1926. 25 вересня. Ч. 3. С. 1–2.
90. Працьовита сотня. Вісти з Лугу. 1926. 25 серпня. Ч. 2. С. 12.
91. Просфора і Ялинка в Делявій. Вісти з Лугу. 1939. 15 січня. Ч. 2. С. 49.
92. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини: (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.). Тернопіль : Економічна думка, 2001. 696 с.
93. Feldman W. Stronnictwa i programy polityczne w Galicji. 1846–1906. Kraków, 1907. Т. 2. 371 s.
94. Finkel L., Starzyński S. Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Lwów. Lwów : Senat Akademicki Uniw. Lwowskiego, 1894. 442 s.
95. Ilkiw-Swydnycki M., Kaczmar W. Pierwsze Katedry (1784-1805). Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku) / Pod red. Jerzy Maternicki, Joanna Pisulińska i Leonid Zaszkilniak. Rzeszów: Wydawnictwo uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016. S. 51–65.
96. Kramarz H. Nauczyciele gimnazjalni Galicji 1867–1914. Prace monograficzne. NR 80. Studium historycno-sociologiczne. Kraków: Wydawnictwo naukowe wyższej szkoły pedagogicznej 1987
97. Możdżeń S. Ustrój szkoły średniej w Galicji i próby jego modernizacji w latach 1848–1884. Wrocław, 1974. 17 s.

98. Statut Rady Szkolnej Krajowej Galicyjskiej : studium prawnopolityczne/ przez M. Bobrzyński. Kraków : w drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego, 1903. 123 s.